SOYUT

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

UĞUR KÖKDEN
FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA
ORHAN DURU
MELİH CEVDET ANDAY
TOMRİS UYAR
SABAHATTİN KUDRET AKSAL
MUZAFFER BUYRUKÇU
HALİL İBRAHİM BAHAR
SAMİ KARAÖREN
SEDAT ÜMRAN
BERİN TAŞAN
HALİL UYSAL
METİN ALTIOK
SEZER TANSUĞ
ODYSSEUS ELYTIS
GÜRKAL AYLAN
MATILDE NIEL
YURDANUR SALMAN

OCAK 1976 / 10 LİRA

87

SOYUT

SAYI 87 / OCAK 1976

itiraf ediyorum • uğur kökden

Confieso que he vivido.

Neruda'nın uzun soluklu son sözü yaşadığını «itiraf etmek» oldu. Anılarının bir bölümünden oluşan mavi mozayık bu adı taşıyor. Ölmeden birkaç gün önce noktalanan bir bilanço. Acılı olduğu ölçüde, soylu ve görkemli bir hesaplaşma. «İtiraf» bir and. Bir bağlanma andı. Sağlam, kesin ve geri dönüşsüz. Ölümün bile koparamayacağı türden. Tüm gerekleri, tüm sonuçları ile.

Onu okurken, önümden yeryüzünün insan ve toplum manzaraları geçiyor: her biri derin, değişik izler bırakarak. Sayfalar kimi kez bir yanardağ gibi isyan dolu, öfke dolu; kimi kez ise, çürük menekşe rengi bir okyanus dalgasını andırıyor: evcil, sessiz, canayakın, dertli.

Ve coğrafya manzaraları: bilinenle bilinmeyenin birleştiği uç, köşe, bucak. Macellan Boğazından Küba Körfezine. Zekâ ve kurban dolu Meksika yıkıntılarından yola çıkarak, bembeyaz sis bulutlarından geçip sürekli bir sürgün gibi Hind'e, Çin'e, Seylan'e, biteviye Doğu'ya! Bir yüzyıl boyu hiç yağmur düşmemiş çöllerden, acımasız bozkırlardan, ışığın ve gizemin merkezi ormanlardan And sıradağlarına. Koskoca bir yürek gibi gürleyen kış Pasifiğinin kıyılarına. O küçük Şili'nin uzak - güneyine. Arkada iç savaşlar, tutuklanmalar, sürgünler, izlenmeler, yabancı kentler, yabancı kimlikler bırakarak. Sürekli kaçarak, ince ince akan bir yeraltı nehri gibi sürekli örtülü yaşayarak. Başka başka coğrafyalarda, çeşitli iklimlerin halklarına uslanmaz bir ısrarla seslendiğini «itiraf» eden bir yaşam!

Gerçekten, yaşam bir seçim. Seçimse, kavga! Bitmeyen, kaçınılmaz, tek yönlü bir kavga. Günümüz şairleri seçmek zorunda. Yalan-

cı bağımsızlık onlar için meslek olamaz. Şairlerin seçimi, bir düşünülürse, «savaş»tan başka ne olabilir? Elbette, gül tarhları olmayacak.

Onlar, Neruda gibi, savaş alanında ölüyor. Vücutları o alanda kalarak. Kan, ateş, işkence ve ölümün orta yerinden ise, şiirler yükselir. Ölümsüzlük kazanır. Artık kesin bir gerçek ki, şiir ile onun «sahipleri» arasına ne yasalar, ne polis, ne de ülkelerin sınırları girebiliyor. Bu nedenle şairler çağın 'Prometheüs'leri. Yeryüzünün şurasında burasında egemen olan geceyi onların varlığı ışıtıyor. Kitleleri güneşe doğru onlar çağırıyor. Onlar ışığın yerini göstermek zorunda. Onlar güç veriyor, kılavuzluk yapıyor, yol açıyor. Onlar, ozanlar!

Her bağlanma, siyasal anlamda bir vasiyetname sayılabilir. Yaşamı, herkesin yaşamını arkada bırakan keskin bir çizgi. Bu çizginin öte yakasında, yüce bir yalnızlık barınıyor. Acılar hevengi, dayanışma, sorumluluk, hep bu yakada. Bu çizgi, ayni zamanda «serüvenci» ile «militan»ı da biribirinden ayırır. Yoksa, Neruda Malraux'dan, yahut bireyci başkaldırıcı yenik Régis Débray'den nasıl ayrılabilirdi?

Malraux gibi, o taşkın ilk gençlik çağında, uzak - Asya toprağını o da çiğniyor. Bilinmezliklerle yüklü, ateşli Doğu yazgısına o da karışıyor. 1927'de, Malsilya'dan Asya'ya doğru yolculuk bir çeşit «Malraux yolculuğu»! Hindistan üstünde yoğunlaşan iki benzer dikkat. Seylan, Çin Hindi, Singapur! Sonra, hemen hemen ayni tarihlerde «keşfedilmiş» için için kaynayan bir Çin! Ateşe boğulmuş Çin!

Bu iki gözlemciden biri Uzak - Batı'nın, öbürü inbikten geçmiş Avrupa'nın ürünü. Biri militan; öbürü, Malraux, eşine az raslanacak bir serüven adamı. Ölüm ve iktidar üstüne kumar oynayan bir talih militanı.

Neruda ve Malraux. İspanya'nın kanlı toprağında bu iki alınyazısının yeniden kesiştiğini görmek, ne raslantı! «Kalbimdeki İspanya» ile «Umut»un buluşması. Cumhuriyetçilerin yakasında, demokrasinin emrinde. İç savaşla İspanya'nın arakesiti üstünde, faşizme karşı. «Yaşasın Ölüm!» diye haykıranlara karşı. Almanya - İtalya çiftinin seçme öncü birliklerine, doğruca fabrikadan çıkmış deneme silâhlarına karşı.

Latin Amerika kıtası üstünde ise, Neruda, dış çizgiler bakımından bir başka serüvenci ile karşılaştırılabilir. «İstenmeyen»in yazarı Débray ile. Nikaragua'da, Meksika'da, Peru'da, Şili'de, Arjantin'de, yüzlerce yılın karmaşık etkileri içinde, bir serüvencinin izleri ile bir militanınki hemen birbirinden ayırdedilecektir. Débray için, Lâtin Amerika bir gözlem ve deney örneği. Oysa, Neruda, o desparados coğ-

rafyasına, umutsuzca yaşamış bir kara parçasına ilişkin tüm özlemlerin, güçlüklerin ve fedakârlıkların somut ürünü.

Belki bu yüzden, bir uyandırış şiiri Neruda'nın sunduğu buruk ürün. Yarı uykudaki duyguları uyandıran bir sesleniş. Gene, belki, bu nedenle, o anılar mozayığının içine Lâtin Amerika'daki gerilla eylemlerinin —hem zarifane hem levendane— bir eleştirisi sığdırılmış.

Üç kişi, İspanya toprağına uzaktan - yakından bağlı üç Pablo, bu yüzyılda sürekli bilinci tedirgin ediyor: Pablo Picasso, Pablo Casals ve Pablo Neruda. Damarlarında dolaşan ortak soylu kan, onları yaşam boyu sürgünlükler ve gurbetle ödüllendirdi. İlk ikisi sürgünde, Pireneler'in öbür yakasında, İspanya'dan iki adım ötede öldü. Üçüncünün şair kişiliği, uzak kökleri ve yazgısı, onun çizgisini başka sınırlara doğru itti. Ve başka bir sona ulaştırdı.

Avrupa faşizminin evrensel saldırısına hazırlandığı günler öncesinde, tüm «itiraflar»ını sanki birkaç cümleye sığdırmış Neruda: «Acı çektim, savaştım, sevdim ve şarkılar söyledim. Yendim. Yenildim. Ekmeğin ve kanın tadına vardım. Başka ne ister bir ozan?»

Ama, bir şey daha istiyor ve dile getiriyor bu isteğini, «İtiraflar» yazarı: «devrimci bir mücadeleci olarak, insanın taşıdığı onurdan vazgeçmemesi». Bunun için, Neruda, Şili'de bir karara vardı. «İtiraflar», o yüzden bir bağlanma andı sayılabilir. Ölümle bile kopmayacak türden.

Şimdi, Isla Negra'da bir ozan sonsuzluk uykusunda. Ama, deniz mezarlığında yatmıyor Valéry gibi. Pinochet faşizminin kazdığı, bilinmeyen bir ortak çukurun dibinde. Yaptığı seçim, onu ölümünde seçtikleri ile bir arada ayni «son»a götürdü. Yaşamında olduğu şekilde.

Gelecek Sayıda:
Salâh Birsel'in «Amerikalı Tolstoy» adında
ilginç bir denemesi

---

ara

fazıl hüsnü dağlarca

Kırmızı şarapla dolu
Bir bardak yanında elma.

Saçı gecelerden uzun
Bir kadın yanında elma.

Ulaşır ta gökyüzüne
Bir kavak yanında elma.

Denizleri düşünürken
Bir gemi yanında elma.

Sonsuzluk mu dağ mı kuş mu
Bir çocuk yanında elma.

Boşalmış damla bile yok
Bir bardak yanında elma.

bir bilim - kurgu öyküsü

•

orhan duru

HARİTA

Yaratık, uzantısıyla dokununca, aydınlandı karşısındaki ekranlardan biri. Şimdi üçüncü gezegen'in yüzeyini görebiliyordu ayrıntılı biçimde. Daha iyi görebilmek için iyice büyüttü görüntüyü, düğmelerle oynıyarak. Alışılmışın dışında bir gezegendi bu. Atmosferi oksijen yüklüydü en başta. Gezegenin yüzeyinin büyük bir bölümü sularla kaplıydı, dağınık kara parçaları arasında. Uzay'ın her bölümünde bulunabilirdi su, ama bu kadar çok suyu bir arada görmemişti yaşamı boyunca, yaratık. Amonyak denizleri, sıvı hidrojen gölleri olağan görüntülerdi başka yıldız sistemlerinde.. Bu kadar çok su ve suyun çeşitli biçimleri bir arada olsun, bu kadar çok buz, bulut bulunsun, olacak şey değildi doğrusu. Ama Tanrı'nın uzayında o kadar çok seçecek vardı ki.. Hemen hemen sonsuz denilebilirdi olasılıklara. İstatistik yasaları, ya da olabilirlik yasaları geçerliydi her yerde. Kendileri de buna göre eğitilmişlerdi gerçekte uzaya açılmadan önce. Alışkanlıklara kaptırdı mı kendini bir yaratık, uyamazdı sonra yeni koşullara bir türlü. Tehlikeler yaratırdı bu durum. Kendinizi sonsuzluk çölünde bulabilirdiniz bir anda. Hiçlik, yokoluş ve devinim yoksunluğuna erişme..

Alıcının ekranına bakıyordu yaratık ilgiyle. İşte bir başka gezegen'in yüzeyi! Yabancılaşma giderilecek, haritası yapılacak bu gezegen'in, sınıflandırılacak, adı verilecek... Bilimsel dosyası düzenlenecek bir gezegen daha. Bıkkınlık veriyordu bir bakıma bu iş. Bilim yorulmak bilmiyordu oysa. Durmadan yeni bilgiler, yeni gözlemler, yeni araçlar, yeni gelişimler istiyordu salt gerçeğe ve amaçlarına ulaşmak

için. Neydi bilimin amacı? Kestiremiyordu bunu pek. Bilimin susamışlığını seziyordu yalnız. Uzayı yöneten yasalar böyle istiyordu belki de. Bilimin emrinde çalış, bilime katkıda bulun! Belli başlı değişmez yasalardan biriydi bu.

«Ehh.. Biz de uzayın çocuklarıyız..» diye düşündü yaratık.

Başka bir sorun vardı şimdi karşısında.

«Haber alamıyorum. Bütün ilişkiler koptu..» anlamına gelen titreşimler oluşturdu yaratık. Bir çeşit anlaşma biçimiydi bu.. «Gezegen yüzeyine gönderdiğimiz birimden bilgi alamıyoruz.»

Ardında duran başka bir yaratık «Evet yitirdik onu şimdilik.» diye cevap verdi ve yaklaştırarak duyargalarını iyice ekrana, sordu:

«Neresi bu..»

«Kuzey yarım küresi..» diye titreşti ulaşım uzmanı. «Kuzey yarım küresi.. Burası doğudan batıya uzanan bir su denizi. Yani hidrojen di oksit. Ağır su bile değil. Son olarak bu çevreden haber geldi. Şuradaki adaların çevresinde yok oldu birden. Su üzerinde yüzen ilkel araçların sık geçtiği bir yer burası.»

«Bu çevrede bir yerde olmalı, yüzeye gönderdiğimiz harita uzmanı.. Gemimizi değişmez bir yörüngeye oturtalım ve bu çevreyi gözliyelim devamlı. İşaret gelirse, kurtarırız onu.»

«En doğrusu bu..» diye titreşimler saçtı çevresine alıcı ile uğraşan yaratık.

İkisi de, gezegenin yüzeyindeki türdaşlarına büyük bir bağlılık duyuyorlardı şimdi.

*
* *

903 hicrî yılının muharreminde (1), Polya (2) açıklarında bir kadırga ilerliyordu kuzey yönünde, yıldızlık bir Akdeniz gecesinde. Çıt yoktu ortalıkta, kürek başında uyuyan forsaların düşlerinde homurdanmalarından ve diş gıcırdatmalarından başka. Dümen suyu yakamozlanıyordu arada bir. Tekne'nin burnu bez yırtar gibi yırtıyordu Akdeniz'in sularını. Herkes uykudaydı, tayfalar, azaplar, leventler, cenkçiler, usta gemiciler ve öteki perakende gemi adamları uykudaydı, hamaklarında ya da şiltelerinde. Nöbetçiler ve gözcüler uyumuyorlardu elbet. Dümenci de uyumuyordu ve gözleri sancak omuzluğundaki kıyıları tarıyordu durmadan.

Reis de uyumuyordu bu gece. Pırıltılı gökyüzüne gözlerini dikmiş, gözlüyordu yıldızları. Kadırga'nın direklerinin uçları, salıntıyla gidip geliyordu yıldızlar arasında bir sağa, bir sola.

Genç bir adamdı Reis, daha ak düşmemişti saçlarına. 11 yaşından beri Kemal Reis'in yamağı olarak atıldığı korsanlık uğraşında, Akdeniz'in fırtınası, borası, kimi zaman çekilmez sıcağı, köseleye çevirmişti yüzünü. Kara gözleri kıpır kıpır, birer Erzurum taşı gibi parlıyordu duygusuz gibi görünen yüzünde. Yaşlı tayfalar, güngörmüş gönüllü leventler bile çekinirlerdi ondan. Hem bileği bükülmez, hem bilgili türden bir denizciydi o. Komutasında güven duyarlardı tayfalar. Bilirdi Akdeniz'in bütün girdisini çıktısını.. Tekneleri yumurta kabuğu kırar gibi paralayan gizli kayaları, döküntü yerleri, kıyıya yakın tatlı su kaynaklarını, kuyuları, sığları ve derinleri, tuzlaları, harabeleri, hangi rüzgârda nereye sığınılacağını, yıldızları ve gök kubbeyi, harita ve pusula kullanmasını bilirdi Reis.

Gökyüzünde yeni belirmiş bir yıldıza bakıyordu şimdi, dümenci'nin ardına dikilmiş. Daha önce yoktu bu yıldız. Yeni bir yıldızın belirmesi hiç de iyi bir alâmet değildi. «Hayırdır İnşallah..» diye söylendi kendi kendine. İşin garibi bu yıldız, Demirkazık gibi olduğu yerde duruyordu. Bu da nereden çıkmıştı? Neyi haber veriyordu?

Geri dönüp sintine altına gireceği zaman sırtı ürperti Reis'in. Sanki gökyüzünde bir delik açılmış onları gözlüyormuş gibi geldi ona. «Hayırdır» diye söylenip yollandı kamarasına.

Dümen nöbetçisi teknenin provasını yıldızdan bir kerte günbatısına çevirdi gece yarısından sonra. Ertesi gün öğreye doğru *İzle di Kapre*'nin, yani Türklerin Keçi Adası dedikleri adanın tepelerini görebileceklerdi, bir aksilik olmazsa. Korsan gemileri buradan sulanırlardı çoğu kez. Adanın kıble'ye açık, öteki rüzgârlara kapalı büyük bir bucağı vardı ki, bir elden 15 - 20 tekne, demir bırakıp palamarları kıçtan karaya bağlamak koşuluyla yatabilirdi burada kolayca.

Gün doğarken sancak baş omuzluğunda üç direk gördüler önce. Ardından belirdi üç ambarlı bir Ceneviz kalyonu, hantal gövdesiyle, görkemli yelkenleri şişkin. Mal yüklü bir ticaret gemisi olmalıydı bu. Gün batısına doğru gittiğine göre, belki de yük taşıyordu Barselona'ya. İyi ama tek başına gitmezdi yüklü ticaret gemileri, böyle pervasız. Gemi halkı gözlerini kısıp ufuktaki gemiye baktı alıcı gözüyle. İşin içinde iş olmalıydı. Bakalım Reis ne diyecekti bu işe?

Reis de aynı şeyleri düşünüyordu aslında. İyi donatılmış olmasa, yola çıkmazdı böyle bir kalyon. Ayrıca kadırga ile kalyona çatmak akıl kârı değildi pek. Gerçi ilk bakışta kalyon pek korunmasız gibi görünüyordu ama belli olmazdı hiç. Kalyon dediğin salt rüzgârla giderdi, tam yelkenliydi yani. Kadırga ise ince uzun hafif, hem yelken-

li, hem kürekli, çektiri türünden bir tekneydi. Uygun rüzgârda kalyonla başa çıkılmazdı kolay kolay.

Kararını çabuk verdi, «Savaş tedarikini görün!» dedi fısıltıyla. Komiler koşuştu emri duyunca. Topçular, *kulunburna* denilen uzun menzilli ağır toplarını salya ettiler (3) kadırga'nın burnuna, iskele ve sancak taraflarına. Toplar temizlenip dolduruldu Mısır barutu ile. Gülleleri tıkadılar üzerine hartuçla. Humbaracılar ve tüfenkçiler dizildiler sancak tarafına. Leventler ve cenkçiler, piştovlarını, arkebüzlerini doldurup, parmaklarının ucuyla yokladılar yatağanlarını. Naccar (4) ve çırakları koşuşup telâşla kum döktüler güverteye, uğraşta kan akarsa ayaklar kaymasın diye. Yalınayak dövüşülürdü deniz cenginde.

Reis, dümeni iskeleye bastırıp, kalyonun yoluna paralel duruma tekneyi sokup, ardından gürledi:

«Leva kürek!..» (5)

25 oturaklı kadırgada, kürekleri kaldırıp hazır duruma getirdiler forsalar. Davulun sesiyle daldı kürekler birden suya. 55 zira (6) uzunluğundaki ince, uzun, sülün gibi kadırga, canlandı birden ve atıldı ileriye çalkantılı denizde, 49 küreğin itimiyle. Kadırgasını pek yaklaştırmak istemiyordu Reis. Yakından tehlikeli olurlardı bu çeşit gemiler. Öğlene doğru top menziline aldılar Ceneviz kalyonunu ama alargada kaldılar gene de. (7) Yasa gereğince Cezayir korsan bayrağını çekip göndere, «Teslim olun!» diye bağırdılar kalyona. Üzerinde bir kuru kafa ve kılıç tutan bir kol resmi vardı bu bayrakta. Hiç oralı olmadı kalyon. Bir süre iki tekne birbirlerini izlediler böylece. Sonra birden kalyonun iki ambarının kapakları açıldı ve toplar sürüldü buralara. Reis hemen sancak küreklerini siya edip, teknenin başını çevirdi kalyona ve hedef küçülttü böylece. Kalyonun toplarının ağzından alevler fışkırdı önce, ardından büyük bir gümbürtü koptu patlamalarla.

«Beklediğim oldu.» diye düşündü Reis. Kalyonun topları kısa geldi ve Cezayir kadırgasının yakınına düşüp, deniz sularını fışkırttı havalara. Korsanlar gülümsediler bu duruma bakıp.

Reis bağırdı yeniden:

«Şimdi sıra bizim. Toplarının menzili kısadır. Yaklaşmıyacağız. Alarga'da kalacağız. Uzaktan döğe döğe alacağız bu gemiyi! Topçular grandi direğine ve dümene nişan alın. Göreyim sizi...»

Topçular fitil yakıp, topların falya deliği başında bekleştiler, hazır. Ustaları «Ateş..» dediğinde, uzun menzilli kulunburna'lar ölüm saçtı kalyona hep birlikte. Ama etkili olamadılar bu ilk ateşte. Birkaç

yelken yırtıldı kalyonda o kadar. Reis kadırgasını çevirip iskele yönündeki topçular ateşlediler toplarını az sonra. Böylece kadırga çekirge gibi dolanıp Ceneviz kalyonunu didiklemeğe başladı sağdan soldan. Ama rüzgâr dinmedikçe, grandi direği çökmedikçe ya da dümeni kopmadıkça çatmak zordu bu bizim gemilere. Topları kısa menzilliydi ama yakından etkiliydi, sayıca çoktu. Sonunda usta topçu birbirine zincirle bağlı misketler bastı toplara. «Hadi Allah rast getire!.» deyip fitilleri falya deliklerine bastırınca, toplar gürledi yeniden, zincire bağlı misketler kalyonun grandi direğine dolanıp, yelkenlerin bir bölümünü çökertti aşağıya. Grandi yelkenleri iş göremez olunca, yolu azaldı kalyonun. Kadırga daha rahat döğmeğe başladı kalyonu. Kalyonun kıçına geçip dümeni de paraladılar bir başka saldırıda.

Sıra kalyonu ele geçirmeğe gelmişti. Bir usta manevradan sonra, kadırga atmaca gibi atılarak kıç kasara üzerinden çattı kalyona, gülbank sesleri arasında. Kalyon'dan dehşet bir tüfenk ateşi açıldı hemen. Kadırga çakıl dolu toplarını ateşliyerek karşılık verdi. Bir an gözgözü görmez oldu barut dumanından. Humbaracılar humbaralarını savurdular kalyonun güvertesine, leventlerden bir bölümü tüfenk fındığı yeyip düştü yere. Şehit olanlar ve yaralılar hemen ambara götürülüp, örtüldü üstleri. Cenkçilerin içine korku düşmesin diye uygulanan bir yasaydı bu. Yakın bir top ateşi ile trinkete sereni kırılıp altında kaldı yelkenciler.

Leventler ellerinde piştovları atladılar Ceneviz kalyonunun güvertesine. Karşılarına çıkan zırhlı küffar askerine piştovlarını boşaltıp attılar ve sarılıp palalarına daldılar aralarına. Kancalar ile kalyona daha iyi yapışılınca, başka leventler de katıldı cenge.

Zorlu uğraş oldu. «Deniz cengi can pazarıdır.» dedi Reis. Yaralı Ceneviz kaptanı aman dileyip teslim oldu ikindi üzeri. Ölüler temizlenip, yaralılar tımar edildikten sonra, yedeğe aldılar Ceneviz kalyonunu. *İzle di Kapre*'ye varıp demir bıraktılar. Ceneviz kalyonundaki müslüman ve Türk forsaları kurtardılar, yerlerine tutsak edilen Cenevizleri deftere yazıp, fidyelerini saptayıp, demire vurdular. Kalyondan ölçüsüz çuha kumaş, buğday ve bir de acaip bir adam çıktı.

Kocabaş dediler bu adama korsanlar. Kalyon'da başaltında ayak ve el bileklerine çifte demir bukağılıklarla zincire vurulmuş buldular bu adamı. İncecik gövdesi üzerinde, ağırlıktan sallanır gibi duran, oransız bir büyüklükteydi başı. Korsanlar «düşmanımın düşmanı, benim dostumdur..» sözüne uyup zincirleri eğeleyip, çıkardılar karanlık, kokuşmuş delikten onu. Büyük kafasına bakıp Kocabaş adını taktılar hemen. Peksimetle fasulye çorbası, tütsülenmiş balık koydular önüne, yiyip dirilsin diye.

Önüne getirdiklerinde Reis, hiç ses çıkarmadan inceledi önce bu adamı. Bir hilkat garibesiydi bu. Kafası kocaman bir yumruydu sanki boynu üzerinde. Kulaklarının üzerine ve ensesine düşen tutam tutam seyrek saçlar dışında çıplaktı bu kafa. Sakal ve bıyıkları da seysekti Tatarlar gibi. Kirpiksiz göz kapaklarının gerisinde açık, soluk mavi gözler durgun bakıyordu önüne. Gözlerini kırpmıyordu hiç. Ağzı yarı aralıktı ve dudakları yoktu sanki. Bıçakla açılmış bir yarık gibiydi ağzı. Hangi milletten olduğunu çıkarmaya çalıştı Reis. İspanyol ya da Ceneviz olamazdı. Portakal (8) gâvuru deseniz, hiç olamazdı. Kuzeyli, Nemçe'li, Leh ya da kızıl saçlı dinsizlerden de değildi. Yahudi? Çok yahudi kaçırmıştı gemisiyle Katalanya kıyılarından, iyi tanırdı onları. Hiçbirine benzemiyordu bu adam.

«Kim bu herif?» diye sordu.

«Kalyonun başaltında bir delikte çifte zincire vurulmuş bulduk kapudanım.» diye cevap verdi odabaşı. «Kocabaş adını taktık.» Güldü. «Açlıktan kurumuş yoksul..»

Birden bir devinme belirli Kocabaş'ta. Bir iki sarsak adım atıp, dizlerini büküp kapandı yere Reis'in önünde. Tok diye yere vurdu başı. Ve başladı konuşmaya hırıltılı bir sesle :

«Sultanım... Sultanım... Kurtarıcım.. Tanrı senden razı olsun.. Kurtar beni!.. Kurtar beni!.. Sultanım.. Ne olur?.. Yanınızda kalayım sultanım... Ayaklarınızı, ellerinizi öperim..»

«Vay köpoğlusu Türkçe de biliyor..» dedi Reis.

«Türkçeyi de bilirim sultanım.. Reisim.. Her dili bilirim.. Öğrettiler bana. Hep öğrettiler.. Latina bilirim. Franka bilirim. Katalan bilirim. Rumca, Çince, Arapça bilirim... Bilirim ben..»

Acıdı Reis. «Cerrah baksın buna. Götürün..» dedi.

Ceneviz kaptanını getirtip sorguya çekti sonra. Kimdi bu Kocabaş? Nerde bulmuşlardı? Niçin çifte zincire vurmuşlardı? Niye bu kadar korkuyorlardı? Ceneviz kaptanının sivri sakallı yüzü yeşile kaçtı hafiften korkuyla, büyüdü gözleri. Başladı anlatmağa :

Bir büyücü, bir *diyavolo* idi o. Reis kaptan dikkatli olmalıydı. Evet, başka bir şey olamazdı, büyücüden başka birşey. Ateşte yakmalıydı onu İspanya'da olduğu gibi. Polya Anabolusu (9) yakınlarında *Çirçe* kayalığı dibinde, demirden bir kayık içinde bulmuşlardı onu. Kalyon'dan iki kayık indirip demir kayığı ele geçirmek istediklerinde, çıkmamış, zorlayıp tüfenk attıklarında parlak bir ışıkla gök demir zırhlı 12 soldatını (10) biçivermişti ortalarından. Diyavolo değil de ne idi? Evet Diyavolo idi. Ta kendisi. Sonra top ateşine tutmuşlardı demir kayığı. Kayık 40 kulaç derine batmış ama Kocabaş su

yüzünde karnı davul gibi şiş, yüzerken yakalanmıştı. Hemen kalyona alıp demire vurmuşlardı ne olur ne olmaz diye. «Ahh» dedi Ceneviz kaptanı. «Ahh, kellesini direğe çaksaydım keşke. Uğursuzluk getirdi bize. Jesus - Maria!» İstavroz çıkardı ardından.

Naccarlar kalyonun dümenini, grandi direğini iyi kötü onardıktan sonra, Cezayir kadırgası önde, kalyon arkada, yola çıktılar ertesi gün. Kıble'ye, Mağrip kıyılarına doğru ileliyorlardı bu kez.

Kocabaş kısa sürede kendine gelmiş, iyileşmişti. Artık korsanların, gemicilerin eğlencesi durumundaydı. Güverte'de titrek bacaklarıyla oraya buraya koşuyor, çığlıklar atıyor, topları elliyor, inceliyor, yelkenleri, rüzgârı kolluyordu. Leventler «Ulan Kocabaş, takla atıp ayak altında dolaşma.. Ne yaptılar sana bu Cenevizler de kafan böyle oldu? Ha? Söylesene ne yaptılar sana? Ağzından demirci körüğüyle mi şişirdiler yoksa?» diye lâf atıp gülüşüyorlardı. Kocabaş «Onlar bana değil ben onlara yaptım.» diye cevap veriyordu hırıltılı sesiyle. Titrek bacaklarına çelme takınca, ya da sert bir dalga vurunca yuvarlanıyordu, kafası ağır geldiğinden, sonra fırlıyordu ayağa hacıyatmaz gibi. Leventleri eğlendiriyordu Kocabaş'ın yuvarlanıp kalkmaları.

Cerrah gelip Reis'e bilgi verdi bu arada. «Baktım Kocabaş'a. Birşeyi yok. Kemikleri bizim kemiklerimize benzemiyor. Onbeş gün aç bırakmışlar Cenevizler. Gene de sağlam kalmış. Bir günde dirildi kerâta. Ama dediğim gibi kemikleri başka. Bizim kemiklerimize benzetmeye çalışmışlar da olmamış gibi sanki.. Anlatabiliyor muyum?»

Reis, dinledi sadece cerrahı. Hiçbir şey söylemedi. Homurdandı, o kadar. Konuşkan bir adam değildi aslında. Bir yandan düşünüyordu gökyüzündeki yıldızı ve Kocabaş'ı. Bir ilişki var mıydı aralarında?

İki gemi vartasız ilerliyordu kıble yönünde.

Gece. Akdeniz.

Reis gene yıldızı gözlüyordu, kıç üstünde.

«Nereye bakıyorsun Reis?» diye sordu Kocabaş, yanıbaşında sessizce belirerek.

«Yıldıza..» diye cevap verdi Reis. «Seratan burcunda belirdi önce. Burç dönerken o yerinde sabit kaldı. Bir acaiplik var bunda. Ben gökyüzünü, yıldızları avucumun içi gibi bilirim. Bu yıldız daha önce yoktu buralarda.»

«Doğrusun.» dedi Kocabaş. «Doğrusun Reis! Ben de bilirim gökyüzünü. O merak ettiğin yıldızı da bilirim. O yıldız beni bekliyor şimdi. Beni alınca gidecek buradan!»

Reis birdenbire dönüp Kocabaş'ın gözlerine dikti gözlerini. «Kimsin sen ulan?» diye sordu. «Kimsin sen ulan? Ceneviz'in dediği gibi

büyücü müsün? İnanmam ben böyle şeylere. İnansaydım şimdiye çoktan kuyruğu titretmiştim. Ama kimsin sen? Onu söyle bana!.»

«Haşa sultanım, kurtarıcım, reis paşam.. Büyücü filan değilim.» diye fısıldadı Kocabaş. «Ben evren gezginiyim, uzay gezginiyim. Göğün yedi katını, yetmiş katını bilirim. Sizin bu yeryüzü dediğiniz yuvarlağın da yedi iklimini, dört kuşağını bilirim. İşte açık söylüyorum sana. Beni kurtardığın için söylüyorum Reis..»

«Birşey anlamıyorum sözlerinden. Hangi millettensin?»

«Hiçbirinden. Acunun bir damlası, güçlerin tutsağı, yaşamın bir ögesi, yoksulun biriyim. Yedi kat gökyüzünün ve uçmakların ve tamuların ve gezegenlerin ve uyduların ve samanyolunun ve patlıyan yıldızların ve sönmüş güneşlerin haritacısıyım ben. İşim bu..»

Birden yumuşadı Reis. «Haritacı mısın? Bre, haritacı mısın?» diye sordu hayretle.

«Haritacıyım, evet!» dedi Kocabaş, uzun ince parmaklarını oynatarak ve sağ elini göğsüne bastırarak. «Gel!» dedi reis. İzledi onu Kocabaş, ince dizleri titriyerek, kamarasına kadar.

Bir köşeden bir sandığı açtı Reis. «İşte..» dedi. «İşte benim hazinelerim! Bunlara altın döktüm..»

Boy boy sarılmış haritalarla doluydu sandık, ağzına dek.

«Ben de haritacıyım ulan Kocabaş! Dünyadaki her çeşit haritayı topladım buraya. Kendim de çizdim haritalar. Bütün Akdeniz'i çizdim, kılavuz olsun diye denizcilere. Bir yandan da harita topladım yaşamım boyunca. İşte Portakal ve İtalyan kâfirlerinin hendese üzerine çizdikleri portolanlar (11), işte Arapların caferiye'leri, eskidir bunlar, İskender-i Zülkarneyn (12) zamanından kalmadır bunlar. Kolonbo nam kâfirin yeni dünya haritası bile geldi elime. Niye topluyorum bunları biliyor musun? Şimdi artık bir *mappa mondo,* yanı bir dünya haritası çizmek istiyorum. Dünyanın bilinmeyen köşelerini çizmek istiyorum. Öyle bir harita ki, eşi kimsede bulunmasın. Yüzyıllar sonra görenler de hayretler içinde kalsın. İşte bunun için topluyorum ne harita varsa..»

Kocabaş, durgun kaldı yerinde bir süre düşünüyormuş gibi, sonra inceledi haritaları sandıktan alıp açarak teker teker. Bir yandan da söyleniyordu.. «Harita çiziyor.. Hayret.. Harita çiziyor..»

«Bir *mappa mondo* yapacağım. Şan olacak. İnanıyorum buna bir gün çizeceğim..»

«İlkel haritalar bunlar..» dedi Kocabaş en sonunda, incelemesini bitirip. «Hepsi ilkel şeyler..» Sonra Reis'e dönüp şunları söyledi:

«Bende en görkemlisi, en ayrıntılısı var dünya haritasının. Sultanım, reisim, senin *mappa mondo* çizmene yardımcı olabilirim. Ama

sen de kuluna yardımcı olmalısın..»

«*Mappa mondo...*» diye söylendi Reis.

«Sana bir *mappa mondo* vereceğim Reisim. Ama dediklerimi yaparsan..»

«Söyle istediğini.» dedi Reis.

«Beni Çirçe kayalıklarına götüreceksin. Orada bir gizli mağara var. Oraya sokacaksın beni. Ben de Reisime dünya haritasını göstereceğim orda. Sonra azat edeceksin beni!»

«Uğursuzdur o kayalıklar.» dedi Reis. «İblis burnudur orası. İblis döküntüsüdür. Kayalıktan geçilmez. Derindir suyu. Azaplar korkar. Cenevizler orada çok eskiden büyücü bir kadının yaşadığına inanırlar. Denizcileri kendine çekip istediği kılığa sokarmış bu kadın.»

«Biz ikimiz yalnız gideceğiz.» dedi Kocabaş. «Dünya haritasını yapmak istiyorsan gideceğiz oraya. Burada yardımcı olamam sana reisim.»

Ertesi gün Reis, Anabolu'ya doğru dümen kırdırdı. Çirçe kayalığı ve çevresi korkunçtu gerçekten. Dik yamaçlar ve kayalıklar deniz kıyısına kadar iniyor ve konacak yer bırakmıyordu. Kıyıları İtalyanlar gözcü kuleleriyle donatmışlardı ayrıca, korsanlara karşı. Demir atıp sığınma olanağı da yoktu çevrede.

Bir filika indirdi denize Reis. Odabaşı «Olmaz kapudanım.» dedi. «Yalnız başınıza gidemezsiniz. Yasamıza aykırıdır. Tuzaktır.» İkinci bir filika indirilmesi ve bunun arkebüz ve tüfenkçi dolu olarak Reis'i izlemesi uygun görüldü uzun tartışmalardan sonra. Helâllaştı gemicilerle Reis, yanına alıp Kocabaşı, filikayla açıldı Çirçe kayalığına doğru. Küreği tek başına çekiyor, Kocabaş ise denizi gözlüyordu. İkinci kayık izliyordu onları tüfenkçiler alesta. Durmadan kürek çekti Reis, Kocabaş'ın gösterdiği yolu izliyerek. Kayalıklara yaklaştıkça deniz kabardı, ortalık karardı. Artık dalgalar denizden fırlayan sivri kayalıklar üzerinde paralanıyordu köpükler saçarak. Döküntüler arasından dolaştılar, kayalarda parçalanmalarına ramak kaldı. İkinci kayık görünmez oldu bir süre sonra. Rüzgâr diritse (13) edip, ortalık durgunlaştı birden. O zaman gösterdi mağaranın ağzını Kocabaş. Üstlerinden top atışları duyar gibi oldular.

Mağaradan içeri girince, gözleri alışmadı Reis'in önce karanlığa. Sonra yeşil bir ışıltı kapladı ortalığı. Denizin suları mağaranın içine kadar uzanıyordu. Kürek çekti, mağaranın derinliklerine doğru. Derinliklerden bir ışık geliyor gibiydi. O yönde ilerlediler. Mağaranın dibindeki kumluğa yanaştı Reis. Kocabaşı indirip kıyıya çekti kayığı. Ortalık yeşil ışıltıda hafif aydınlanıyordu. Kocabaş'ın zaten acaip olan

yüzü, şimdi bambaşka, nerdeyse ürkütücü bir renkte idi. Gözleri koyulaşmış parlıyordu.

Kumlukta bir süre dinlendi Reis. Sonra sordu Kocabaşa. «Ehh, ne yapıyoruz şimdi? Geldik istediğin yere.»

Kocabaş, sallanıp yuvarlanarak ilerledi kumlar üzerinde. Bir şey arıyor gibiydi. En sonunda bir yerde durup ince parmaklarıyla kumları eşeledi. Güç oluyordu bu ama hırsla ve hevesle saldırdı kumlara. Eşeledi, eşeledi, parlak demirden bir yüzey çıktı ortaya. Genişletti bu yüzü iyice ve bir kapak belirdi sonuçta. Dar, kapı gibi birşey. «İşte benim gemim. Buraya gömülü.» dedi Kocabaş. «Şimdi beni bekliyeceksin. Dünya haritasını sana gösterip, ayrılacağım buradan. Yerinden kıpırdama Reisim.»

Kapağı açıp, içeri girdi Kocabaş. Ortalıktan yitti bir süre.

*
**

«İşaretler gelmeğe başladı.» diye titreşti alıcının başındaki ulaşım uzmanı. «İşaretleri almağa başladık. Kurtuldu.»

«Ne mutluluk..» dedi öbür yaratık. «Ne diyor?»

«Gayet iyiymiş. Biraz sonra ayrılacakmış gezegenin yüzünden. Bir şey bulmuş kendine.. Şey..»

«Ne bulmuş?»

«Bir meslekdaş bulmuş kendine, aşağıda..»

*
**

Reis beklemekten bıkıp, sabırsızlandı bir süre sonra. Gelip kapaktan içeri baktı. Birşey görünmüyordu delikte, yeşilimsi bir ışıltıdan başka. Az sonra Kocabaş elinde tüfenk gibi birşeyle belirdi kumların üzerinde. Reis kılıcına davrandı hemen. Kocabaş yerlere kadar eğilip «Korkma Reisim..» dedi. «Korkma, birşey yapmaz bu. Az sonra istediğine kavuşacaksın..»

İnce parmaklarıyla oynadı elindeki aracın düğmeleriyle ve birden mağaranın ışıltılı karanlığında önce yuvarlak bir sis belirdi, ardından dönmeye başlayan bir büyük kürre çıktı sisin içinden.

«İşte dünya! İşte benim yaptığım dünya haritası!» diye bağırdı Kocabaş. «İşte dünya!. Bunu istemiyor muydun? Bir saatin var Reis. İyice bak! İşte buraları Çin ve Maçin, işte Hind ve Sind, işte bütün Asya,

karanlık ülkeler ve kutuplaı İşte Kolonbo'nun yeni ulaştığı topraklar. Bunu istemiyor muydun? Gökyüzünün yedinci katından böyle görünür dünya! Her istediğin var burada. Bir saat karşında duracak bu kürre, yok olmadan önce. Sonra gideceğim artık..»

Reis taş kesilmiş gibi bakıyordu kürre'ye. Kocabaş'ın söylediklerini duymuyordu bile. Bakıyordu herşeyi ayrıntılarıyla görmek için. Bütün dünya gözlerinin önündeydi. Venedik körfezini, o kadar iyi bildiği Ege Adalarını, Avlonya kıyılarını, Kıbrıs'ı, Girit'i, Cicilya'yı (14), Mayorka ve Minorka'yı, yere batasıca Malta'yı görebiliyordu. Doğruydu. Tam bir dünya haritasıydı karşısındaki. Kutuplara doğru çevreyi kar ve buzlar kaplıyor. Çöller uzanıyordu Afrika'da. Yer yer bulutlar dolaşıyordu kara ve denizlerin üzerinden.

«Vakit tamam!» dedi Kocabaş. Reis vaktin nasıl geçtiğini anlıyamamıştı bile. Ses çıkarmadan son kez baktı boşlukta asılı duran kürre'ye, unutmamak için gördüklerini. Ve kayığını sürdü suya. Az sonra kürre de sis arasında yitti ortalıktan. Küreklere asılırken «Yolun açık olsun Reis.» dedi Kocabaş. «Senin de haritacı. Sağol!» diye cevap verdi Reis.

Mağara ağzından çılgın bir denize açıldı. Düneş karşıdan geliyor ve gözlerine vuruyordu. İkinci kayıktan iz yoktu ortalıkta. Bata çıka ilerledi gene kayalar ve döküntüler arasından. Kıyıdan biraz uzaklaşınca, gözcü kulelerinden çanlar çalınıp, tüfenk ateşi açıldı üzerine. Tutturamadılar ama. Dalgalarla savaştı bir süre daha. Sonra mağaranın ağzından bir alev, bir yalaza fışkırır gibi oldu, o kadar. Sanki bir dev havaî fişek fırlatılmıştı gökyüzüne olağanüstü bir hızla. Yer sarsıldı gürültüyle. Gözcü kulelerindeki nişancılar kayığı unutup, kestiler ateşi. Az sonra denizde büyük bir dalga belirdi ve gelip geçti. Küreğe asıldı Reis, sabırla, ter dökerek Akdeniz sıcağında.

İkindi üzeri, kadırgadakiler denizden topladı aç ve bitkin Reis'i. İkinci kayığı gözcüler batırmıştı. Az daha Reis'den de umudu kesiyorlardı.

Reis «Kıble'ye, Becaye'ye (15) gidiyoruz. Yelkenler fora!» diye emir verip, kamarasına kapandı. Üç gün çıkmadı.

O kadar yapmayı istediği mappa mondo'yu, yani dünya haritasını, bu üç günde, deve derisine çizdi Pirî Reis!

Açıklamalar :

(1) *903 hicrî yılının muharremi :* 1497 yılının ağustos ayı.
(2) *Polya kıyıları :* İtalya'nın güney kıyılarına Türk denizcileri ta-

rafından eskiden verilen ad.

(3) *Salya etmek :* Topları ateş etmeğe hazır duruma getirmek için yuvalarına sokmak.

(4) *Naccar :* Marangoz.

(5) *Leva kürek :* Kürekleri kaldır anlamına bir emir.

(6) 55 *zira :* Aşağı yukarı 45 metre kadar.

(7) *Alargada kalmak :* Açıkta kalmak, araya mesafe koymak.

(8) *Portakal :* Portekiz.

(9) *Anabolu :* Türk korsanlarının Napoli kentine eskiden taktıkları ad.

(10) *Soldat :* Frenk askeri.

(11) *Portolan :* Bir yöreyi gösteren, eskiden denizcilerin kullandığı bir çeşit harita.

(12) *İskender-i Zülkarneyn :* Büyük İskender.

(13) *Diritse etmek :* Rüzgârın yön değiştirmesi.

(14) *Cicilya :* Sicilya adasına eskiden verilen ad.

(15) *Becaye :* Cezayir'de korsanların kullandıkları bir kent.

Gelecek Sayıda :

Orhan Duru'dan yeni bir öykü

---

kayık

melih cevdet anday

Güzü kuşlarla oyaladık,
Başka göklerin ilk ağaçlıkları
Vakitsiz rüzgârıdır artık
Savunusuz bırakan düşünceyi.
Yağmurlu bayırlardır şimdi
Ve boşalan parkın içindeki arayış
Belleği kapamış.

Şaşkınlık, yalnız şaşkınlık,
Yüzlerde okunanların eşyaya
Vurması, kuyularda ateş
Yakılmış gibi gözlere yansır da
Arkların uğultusunda güneş,
Kana döndürür taşın toprağın rengini
Kokuların zehri.

Çoktan ölmüş bir kadın bu çağ,
Eskimiş kıyıya vuran denizde
Çiçeksiz bir sevda kayığı,
Süslü bir at ıssız bir yerde,
Ve çan kulelerinin göğündeki kuşlar
Rüzgârsız durmuşlar.

«Teknenin Ölümü» adlı son kitabından.

1975'in gündökümü

tomris uyar

1 eylül

Bugün, Yazarlar Sendikasınca düzenlenen bir toplantıda Cengiz Aytmatov'la tanıştırıldık.

İçten bir yazar Aytmatov, incelikleri de gözeten, namuslu bir yazar kuşkusuz. Kişi olarak da çocuksu, dürüst bir görüşünü var. Belki yerel dilinde, kültüründe çok önemli bir çıkış yapmıştır, orasını bilemem, yalnız Türkiyeli okura değişik şeyler söyleyen bir yazar değil; bizim toplumcu yazarlarımızın oldukça gerisinde kalıyor bence. Sözgelimi, tragedya konularını ele alsa bile trajik olmuyor anlatımı; sevecen oluyor o kadar.

Konu bu değil ama. Bir yazın adamının, halkı adına savaş vermiş bir düşünce adamının, inandığı siyasal düzenle bütünleştiğinde, rahat, yetingen olması özlenilesi bir durum. Sanatçının temel amacı, gönül verdiği bir düzende gönlünce yazabilmek değil mi? Gelgelelim bu *dinginlik,* böylesine bir *gevşekliği* beslememeli. Sanatı içinde kavgasız kendiyle kavgasız kalmamalı sanatçı. Bir ölü dalga çırpıntısını, bir kasırgayla karıştırabilir yoksa.

Aytmatov'un yeni çalışmaları konusunda bilgim yok, yanılıyor olabilirim. Benim asıl değinmek istediğim, Yazarlar Sendikası'nda yaptığı konuşma. Türkiye gibi köklü bir yazın geçmişi olan bir ülkede, yazarlara seslenirken yalnızca «uluslarımızın kardeşliği», «kültür yakınlığımız», «insancıl değerler» gibi kavramlardan yola çıkılamaz. Hele üç sözün başındaki, «Siz öğrenin, yararlanın diye anlatıyorum,» lâfı yok mu, kötü koyuyor insana. Bizim bin yıldır üstünde kafa yorduğumuz sorunlar bunlar. «Güneşin altında yeni bir şey yoktur,» sözü

belki de doğrudur ama güneşin her gün yeniden doğduğu da yadsınmaz bir gerçek. Ben de güneşi doğduran yazarlardan yanayım.

Aytmatov'a yöneltilen sorular da ilginçti:

— Maksim Gorki'yi nasıl bulursunuz?

— Doğu Kafkasya edebiyatı konusunda düşnücelerini nelerdir?

— «Öğretmen Duyşen»de belirttiğiniz iki temel çelişki hangi antagonizmanın öne çıkmasını amaçlar? v.b.

Bazan insanların kültürü dilimi bağlıyor!

Sovyetler Birliği'nde bir dergi çıkıyormuş. Yabancı yazın değerlerini Rusçaya günügününe aktarmak amacıyla. Nedense çağdaş Çin yazarlarına hiç yer verilmemiş; bir soru üstüne öğrendik ve şaşırdık.

Aytmatov'un çok sevimli, saygılı, candan bir oğlu var: Asgar. İyi incilizce biliyor; keşke daha çok konuşabilseydim onunla. Sovyet gençliğinin sorunlarını öğrenebilirdim belki ama zaman kıttı. Aytmatov'un sürekli kullandığı bir sözcüğü çok sevdim yalnız: *soruşmak*. Tartışmak, derleşmek, kavrayıp sevmek gibi çok yanlı zengin anlamlar taşıyor.

9 eylül

İşe girişmenin, yarım kalan şeyleri tamamlamanın ayıdır eylül. Kış gelmiştir, dahası yok. Giyecekleri havaya uyduramama derdi, giysiye para ayırmaya kıyamama alışkanlığı, sanıyorum özel sıkıntılarım değil. Hele alışveriş tembelliği... O yüzden kışlıklar çıkarılıyor sandıklardan, pantolonlar temizleyiciye gönderiliyor, etekler uzatılıyor, «Bu yıl da götürür canım şimdi durup dururken...» gibi özürlerle pardesü, palto alınmıyor; güvenilen *eski* de kış ortasında bitiverince, işin yoksa hayıflan dur.

«Resmî İndirimli Satışlar» da, okulların açılması yani resmî ağızla «İlköğretim Haftası» da eylüle raslıyor üstelik. Kısaca bu aya, belirsizlik, telâş ve parasızlık ayı da diyebilriz.

Çanta, önlük, yaka gibi zorunlu alışverişleri yapmak için oğlumla erkenden çıktık bu sabah. Turgut, okula yeni başlıyor. Dükkânlarda indirim adı altında ne döküntü şeyler satılıyor, olacak iş değil! Diyelim ki onları bıraktık, tanınmış bir mağazaya girdik, paraya kıyıp iyi bir şey alacağız. Hiçbir güvence yok ki! Oradan aldığınız gömlekle pabuç bir ayda dikişlerini atarken, bakarsınız bir pazardan ucuza, gelişigüzel aldığınız bir giysi yıllarca gider.

Bizleri perişan eden, elimizi kolumuzu bağlayan; büyük kavgalara biriktirmemiz gereken öfkeyi, gücü, günlük yaşama içinde ucun

ucun karcamak zorunda kalışımız. Sürekli aldatılma, yanıltılma; neyi nasıl, ne uğrunda harcadığını bilememe belirsizliği: siniri de parayı da. Devlet'i devlet yapan temel hizmetlerin sürekli esirgenmesi. Bir okul önlüğü seksenbeş lira da olabiliyor, yirmibeş lira da. Hangisinin daha dayanıklı olduğu kesin değil. Sınıf ayrımlarını da aşan bir sinir ortaklaşası yaşıyoruz toplumca: elektrik kesintileri, su kesilmeleri, trafik kargaşası herkes için geçerli.

Ramazan da eylüle rasladı bu yıl; boğazıma bir yumru oturdu. Günün akışı değişecek artık sokaklarda. Kimi içkiciler, karaciğer dinlendirmek amacıyla içmeyecekler. Kadınlar incelme kaygısıyla oruç tutacaklar. Fırınların önünde pide kuyrukları uzadıkça uzayacak. Herkes iftarı düşleyecek boyuna. Elinde çatal, önünde zeytin, kulağı tetikte. Her gün yediğinin üç katını bir öğünde mideye indirecek. Bu nasıl bir amaçtır, anlayamadım gitti. Dünya nimetlerinin tadını anlayın mı demek, dünya nimetlerini hırsla kapışın mı? Bayramda içilmemiş içkinin acısı çıkartıldığına, cinayetler arttığına göre?

Gözüm saatte. Dükkânlarda öğle tatili var mı, yok mu? En iyisi şoföre sormak. Şoför, Nâzım'ın deyimiyle «inanmış adam.» İnanmış adamları sevmemek elde mi? Baştanberi hiç bir şeye inanmamış kimseyi sonradan başka bir şeye inandırmak olanaksız gelir bana. İnanmak, bir yetidir, beslenen bir alışkanlıktır, esnektir de. İnanmamak gibi katı ve yanıltıcı olamaz.

«İnanır mısın hanım?» dedi şoför, «kendimi bildim bileli oruç tutarım ben. Bu yıl şu din - oruç - ramazan lâfı edenleri gördüm ya sırf onlarla birlikte olmamak için tutamıyorum oruç, elimde değil.» Böylesi inanmaya can kurban.

Dönüşte, bir kebapçıya uğrayıp lâhmacun hazırlattık. Yemeğe gecikmiştik çok. Turgut, lâhmacun hazırlayan ağabeyi çok yakından gözledi, ona sorular sordu mesleği konusunda. Eve koşarak döndük; hava soğuk, lâhmacun da —ağabeyin dediği gibi— soğuyunca kolay kolay yenilmez.

12 eylül

«Bana rahmet yerden yağar» diyen Yunus. Televizyon için yaşamasını konu olan bir dizi film hazırlamışlar. Ama Yunus'la uzak - yakın ilişkisi yok karşımdaki adamın. «Mahallenin Delisi» olabilir, dağları aşındıran Mecnun olabilir ama Yunus, yapmayın!

Kötü - fena sağcı bir İsa görüyorum. Boyuna *haç;* imgeleri kullanılıyor; o da kollarını kaldırışıyla, hıristiyan tavrıyla destekliyor

bu nitelemeyi. Ne kadar İsa düşkünü bir toplumuz. Peygamberimizin mitlerinde hep Ali'nin baş kişi olmasına mı borçluyuz bunu acaba? Yalnız alevilik kendi başına yürüyen halkla birleşen, akan bir konu, isyanla noktalanan bir konu. İsa da, hiç değilse Kazancakis gibi bir yazar, Passolini gibi bir sanatçı bulmuş kendini yorumlayacak. Doğru olsun olmasın, onun aracılığıyla birtakım yeni değerler, yeni düşünce biçimleri kazanmış çağdaş sanat.

Bizim Yunus'umuzu İsa'ya benzetmek gülünç bir öykünmeden başka bir şey değil. Mezarları bile bugün belli olmayan kişilerin, halklarının içinde varolmuş, varolan kişilerin yaşama serüvenlerini bunca gelişigüzel kullanma yetkisini kim veriyor sinema adamlarına? Önce «Unutulanlar» diye bir *unutulmaması gerekenler* dizisi vardı, seçmeler gelişigüzel yapılmıştı ama temeldeki anlayış aynıydı : insan yaşamasına saygısızlık.

15 eylül

Okullar açıldı. Sabah törene götürdüm oğlumu. Bir eğitim kargaşasının başını yaşadık birlikte. Sonraları neler olabileceğini yalnız ben biliyorum iyi ki.

Özel bir okula yollamayı hiç düşünmedim çocuğumu, yalnız yarı - resmî, gerçekten özenli eğitim veren okullar var, onları düşünmedim desem yalan olur. Daha önemlisi, *çevre* sorunu ama. Devlet okullarında her tabakadan çocuk, karmakarışık okuyor, birarada olmayı öğreniyorlar. (Belli bir sınıftan gelme çocuklarla birlikte okumanın, öğrenmenin sakıncalarını kendimden biliyorum). Sonra bir de şu var : bu iş nasıl başlarsa, öyle sürüyor. İlkokulu özel okulda bitiren çocuk, mutlaka yabancı bir okula ya da bir koleje gidiyor, üniversite sınavlarına katılmak için özel dershanelerde kurslara katılmak zorunda kalıyor. Bir çaresizlikler zinciri bu, bir çark.

Daha sonraları nelerin olabileceğini dostlarımın çocuklarını izleyerek öğrendim. Başka bir ilde, hiç bilmediğiniz bir ortamda üniversite seçme sınavına girebiliyorsunuz sözgelimi. Gerekirse en yakın sınıf arkadaşınızı çiğneyip geçmeyi öğreniyorsunuz : çünkü bir kişi, bir kişidir; o kaldı mı, siz geçersiniz. Yanlış kopya vermek de moda olmuş sınavlarda o yüzden. Bütün bu kargaşa, hiç istemediğiniz bir mesleğe girme uğruna da olabiliyor elbet!

Dışarda kalanlar, puan tutturamayanlar çığ gibi büyüyor her yıl. Mümtaz Soysal'ın da belirtiği gibi «mektupla yaşayan bir toplum olmadığımıza göre» mektupla öğrenim bitecek günün birinde. Sayılar

artacak ve o sayıyı oluşturanlar eninde sonunda danışmayı öğrenecekler. O zaman ne olacak acaba? Üniversiteyi bitirenler de iş bulamayacağına göre...

Okulda kimse yerini bilmiyor. Öğretmenlerin bir bölümü raporluymuş. Analar - babalar canım yavrularından ayrıldıkları için ağlıyorlar. Çocuklar ağlıyorlarsa, biraz da korktuklarından. Korkmamaları için hiçbir neden yok.

— Gideyim mi oğlum? dedim Turgut'a, sınıftaki sırasına yerleştirdikten sonra.

— Kötü bir şey olmayacaksa git anne, dedi. Herkes neden ağlıyor?

Çıkarken, inanılmaz bir olaya tanık oldum. Bu mevsimde bile kürklü, aşırı boyanmış, çok şişman bir kadın, oğlunu okulun tabelâsının durduğu duvara kaldırmaya çalışıyordu bin güçlükle; profesyonel zampara babaysa, oğlanın fotoğrafını çekiyordu.

İyi ki oğlumun yüksek öğrenim görmesi çok önemli değil benim için. Televizyon onarımcısı, bakır ustası, basımevinde dizgici olabilir. Yeter ki, meslek hırsı yaşama sevincini altetmesin.

24 haziran

Gündökümü yaparken güncel yaşamayı geriden izlemek zorunda kalıyorsunuz. Yazdığınız, dökümünü yaptığınız günlerin tümünü değil, dergi okurunu ilgilendireceğini sandığınız günlerinizi belli bir gün ve ay sırası gözeterek veriyorsunuz. Bir nedeni de şu : eski günlere başvurmak, kolaylığa, tembelliğe itebilir gündökümü yapanı. Ama kasım ayında hazirandan söz açmak, insanların sokaklarda avlandığı günlerde denizi anlatmak da garip. Okur bana inandığı sürece, bu aykırılığı göğüsleyebilirim. Gelgelelim şu günlerde 24 haziran gününü anmadan edemeyeceğim. Arada sırada da olsa başvuracağım eski günlere. Fazladan ama :

«Şu Askerlik Şubelerinin adlarını bir torbaya, bulundukları semtlerin adlarını bir başka torbaya koyup rasgele eşleştirseler, böylesine bir keşmekeş çıkmazdı.

Boğaz Köprüsü yapıldıktan sonra artık Sarıyer Askerlik Şubesi'ni Kartal'da bulma olasılığı da arttı.

Aksaray Askerlik Şubesi, Fatih Camiinin avlusunda. Esintili, gözalıcı beyazlıkta bir zemini aşıp giriyorsunuz. Her yanda dosyalar, evrak. Başıboş dolaşanlar.

Sonra Fatih Nüfus Memurluğu'na uğradım. Soluk, eski bir yer.

Her devlet dairesinde bütün işleri üstlenen, her şeyin hesabını veren bir tek memur vardır genellikle. İlk keresinde «Hayır» diyemediği için bir daha «Hayır» deme hakkını kendinde bulamamıştır. Bütün işler onun sırtına yüklenmiştir o yüzden.

Adı Neclâ. İncecik, solgun bir kız. Bulunduğu, çalıştığı, dahası *iş gördüğü* yerin eskiliğine, küflülüğüne karşı koyan hafif bir allık sürmüş yanaklarına: bilerek, özenle boyanmış. Değil bir insanın, bir hainin bile adını taşımaya hak kazanamayacak kadar kara, ölü, karışık dosyaların arasında güleç, yardıma hazır duruyor. Güçlük çıktı mı, gidip şefine danışıyor.

«Bir dakika efendim,» diyor, «şimdi sizin üç kızkardeşiniz var, üçü de ölmüş ama biri evli görünüyor nüfusta hiç evlenmemiş olduğu halde, değil mi? Bir de şimdi bakmak zorunda olduğunuz ama adı nüfusa işlenmemiş bir kardeşiniz var. Bunu düzeltmek için, yani durumu, ölülerin gömüldükleri semtlerin muhtarlıklarına başvurmanız gerek. Öbür kardeşiniz nerede kayıtlı olabilir?»

«Bilmem ki,» diyor adam. Yaşlı bir emekli. «Bizim nüfusta kayıtlı olması gerekirdi.»

«Efendim, savaş yıllarında eski yazıyla yazılmış kayıtların çoğu ya kayıp ya da doğru dürüst aktarılmamış türkçeye. Hep çıkıyor bu tür güçlükler. Göbekadı falan, babanızın adının yanlış yazılması ya da ne bileyim, annenizin nüfus kaydında gözükebilir.»

Emeklilik karnesi peşinde bir adam. Üstübaşı dökülüyor.

«Teşekkür ederim yavrum,» diyor. «Ben camileri, muhtarları falan dolaşırım.»

«Nasıl dayanıyorsunuz Neclâ hanım?» diyorum.

«İşim bu,» diyor. «Çayımız çok iyidir, beklerken içer miydiniz?»

Her yerde bir Neclâ var. Tapuda Ekrem, S.S.K.'da Onur, Vergi Dairesinde Hüseyin bey, bir savcı, davadan çekilen bir yargıç, Danıştay. Yaşıyorsak, onlarla yaşıyoruz, onlar yüzünden.»

uzak camdan

sabahattin kudret aksal

Camdan bana uzak baktınız,
Soyut güllerinizle yalnız.

Zamanlar ötesinde, biraz
Fenike, biraz Asur'dunuz.

Gün vurmuş sabah, Ortaçağ'dı,
Güz öğlesiydi koktuğunuz.

Kâğıthane'ydiniz, lâvta, tef,
Yangın gece, incezasdınız.

Güncel, bir doğan bir batan ay,
Güneşçe, onlar gibi sonsuz.

15.2.1975

•

muzaffer buyrukçu

Aşevinden kazandıklarını, o zamana kadar bastırılmış isteklerini doludizgin yaşamaya yatıran, işleriyle gereği gibi ilgilenmiyen; hem ilgisizlik hem de yemeklerinin kalitesizliği yüzünden müşterilerin çoğunu kaçırtan Yaşar, iflâsın eşiğine gelince —işletmeciliği— uzun süre Çakıl gazinosunda şef garsonluk yapan İsmet'e devretmişti. Genç, çok yakışıklı, güler yüzlü, tatlı dilli biriydi İsmet. Şarkı güfteleri, senaryolar, romanlar yazdığını söylüyordu. Müşterilere saygılı davranıyordu. Yeni bir düzen getirmişti aşevine. Temiz örtüler serdiği masalara her gün cinsleri değişen çiçeklerden koymuş, ışıkları çoğaltmıştı. «Hoş geldiniz efendim.» dedi, öne eğilerek ellerimizi sıktı.

Bahar, etlere bir göz attı, «Şişler fena değil.» dedi.

«Her şeyimiz güzeldir doktor abi.» dedi İsmet, ellerini önünde kavuşturarak.

«Pekâlâ, iki şiş atın ızgaraya. İyi pişsin!» dedi Bahar.

«Size bir de yeşil salata yapacağım. Havuçlu, turplu şöyle.» dedi İsmet, sağ eliyle salatanın güzelliğini belirtti.

«Onu da getir bakalım!» dedi Bahar.

Oturduk masaya. Bahar, kırmızı beyaz karanfilleri kokladı, bakışlarını çevrede dolaştırdı ve gördüklerinden memnun olduğunu belirten bir gülümseme kapladı yüzünü. «Burda içilir artık Muzo.» dedi.

«Evet. İnşallah sonra bozmaz.» dedim.

«Bozarsa Yaşar gibi gider burdan.»

«Hep öyle olur da.» dedim.

«Yah.» dedi Bahar, «Vaziyet vaziyettir.» Bomboş bir dalgınlığa girdi, derken dalgınlıktan sıyrıldı, düşünme durumuna atladı, dudaklarını kıpırdattı zihnindekilerle bir ilişki kurduğunu anlatırcasına ve

parmaklarını masanın kenarına vurmaya başladı ve konuştu. «Şöyle bir şey...

Sana baktığım zaman
içimde patlıyan mağma
ateş çiçekleriyle donatıyor
yüzünü ve dünyayı
Küllerim savruluyor
Aldanma
Bu rüzgârın oyunudur»

«İlk dörtlük iyi ama sonrakiler dengeyi bozuyor. Ötekilerden ayrı, yabancı. Bir bütünlük yok. Yapıları da anlamları da başka iki şiir.»

«Bu müsvette daha. Üstünde çalışacağım.» dedi Bahar.

Birer yudum aldık içkiden. «Bana ne diyeceksin bakalım? Dinle! Nereye bakıyorsun?

Gövdeme sığınıp
ıssızlığıma yaslandım
Söyleşip duruyorum
akşamla
rüzgârla
ve yağmurla
Ayvalar sarardığı zaman
Ayvalar sarardığı zaman»

«Bu tamam. Bu olmuş arkadaş.» dedim.

«Aylardır bir şeyler yazamama sıkıntısı birden başlıyan yazma sevincine dönüştü. Sıkıntı önce kendini var etti, sonra tedirginliğini saldı her yere. Etkiledi. İsyanlar, çığlıklar, çılgınlıklar, bezginlikler ve dahi karamsarlıklar yarattı. Alacağını aldı. Doydu ve öldü. Öldüğü yerden şiir fışkırdı. Şimdi gördüğüm her şeyden, işittiğim binlerce birbirine benzemez sesten ve içimin yoğun karanlıklarından şiir devşiriyorum.

Ayva çiçeklerinin gürültüsünden uyandım
ve balkona çıktım
Gürültü pembeydi
Titriyordu gövde dehşetinden»

«Bu havayı sürdür bari.» dedim.

«Sürmezki Muzo. Bir yerde biter. İlişkiler gibi. Şiir, hayatla kurulan en yüksek düzeyde, en onurlu bir ilişkidir.»

«Ama gene başlar.» dedim.

«Hayat tekrarlarla örülmüştür. Tekrar hayatın özüdür. Hayat, başlıyan ve biten ama bu başlama ve bitmelerle bir —bitmezlik— kazanan bir devinimdir.» dedi. Bahar. Sesi yumuşaktı ve ilgi uyandırma öğesinden yoksundu. Oysa başkaları bunların çok uzağındaki —incileri (!)— dünyayı ayağa kaldırmak isteyen bir tavırla, dikkatini çekmeğe çalıştığı kimselerin oluşturdukları sessizlikte patlayan anlamlı bir sesle, (kendisinden belleklere akan ve onlara yerleşerek kendisini ölümsüzleştireceğini sanır, hazdan gözleri yumulurdu) sergilerdi. Ama Halil İbrahim Bahar, su ister gibi bir sadelikle söylemişti. Bu yanını seviyordum. «Son başlangıçtadır mı demek istiyorsun?» dedim.

Sağ elini birisini suçlar gibi ileriye uzattı, «Ve dahi öyledir.» dedi. «Devinen bir nesne devinimini sürdürürken başka nesnelerle beslenip onları tüketir. Karı - kocanın birbirinin canavarı olması, birbirini tüketmesi gibi.»

«Birleşme noktasına gelinceye kadar harcadıkları çaba mı tüketme öğelerini doğurur, yoksa tükenişleri o noktadan sonra mı başlar?» dedim.

«Son başlangıçtadır dedin ya... Birlikte olmağa karar verdikleri zaman başlar felâket. Nikâh defteri denen (kara kaplı) deftere attıkları imza yüzünden —kurbanlıklarını— onaylarlar, ama bilmezler bunu ve dahi sudan nedenlere yüklerler suçu. Ve böylece beşer kendi ifritini kendi yaratır. Çünkü beşerin drama, trejediye, komediye gereksinimi vardır. Sürekliliğe gereksinimi vardır. Evlilik, bir tabuta konmuş iki ölünün hikâyesidir.» dedi Bahar.

«Yoo. Br tabutta iki kişiye yer yoktur ama bir yatakta ve gövdede iki kişiye yer vardır. Hatta binlerce kişiye yer vardır gövdelerde.» dedim.

«Yatak sıcak bir tabuttur. Gerçek tabuta girinceye kadar orda boyuna hayattan ölüme geçilir ve orda —ölüm— öğrenilir.» dedi Bahar.

«Bir okul mu yatak?» dedim.

«Üniversitenin bir fakültesi. En zor sınavlar orda verilir.» dedi.

«Sınıfı geçenler azdır öyleyse.» dedim.

«Sınıf geçmek kalmak diye bir şey yoktur. Sadece sınav vardır.» dedi.

«Vücudum başka bir vücuda değdiği için rahat edemiyorum. Başka bir vücudun varlığı varlığımı ürpertiyor. Hep savunma ve saldırı halindeyim. Oysa o varlık, çoğu zaman arzuladığım, egemen olduğum,

ezdiğim, yalvardığım, yücelttiğim, nefret ettiğim, ölmesini istediğim ve sığındığım bir varlıktır. Bu çelişkiye ne dersin?»

«Çelişki dramın kaynağıdır ve iki kişinin yattığı yatak dramatik oyunların oynandığı en büyük sahnedir.» dedi Bahar.

Bardağımı kaldırdım. Bardağını kaldırdı alnına kadar.

Şişler yumuşaktı ve iyi pişmişti.

«Ankara'da günlerin nasıl geçiyor Muzo?» dedi.

«Onlar gün değil gün müsvettesi.» dedim.

«Uğraşırsan gün olmaz mı?» dedi.

«İmkânı yok.» dedim, «Bir karalama olarak kalacak.»

«Belki de —gerçek gün— o müsvettededir.» dedi.

«Belki. Bunu düşünmedim.» dedim.

«Sen deniz çocuğusun. Denizsiz nasıl yaşıyorsun?» dedi.

«Ben denizi belleğimde taşıyorum ve Ankara'nın bütün alanlarını, İstanbul'u düşününce denizliyorum.» dedim.

«Hayır, öyle demiyeceksin.» dedi Bahar, «Ben Ankara sokaklarında yürürken belleğimdeki denizlere emir veriyorum: Deniz harekete geçiyor. Dalgalarım kaldırımları döğüyor, kapıları döğüyor, balkonda dalgın duran Fadime'yi gülümsettikten sonra caddenin ortasından sevinçle akıyor.»

«Akmıyor benim denizim. Akarsa ırmak olur.» dedim.

«Bütün ırmaklar denize akar.» dedi Bahar.

«Ama deniz akmaz. Ayrı ayrı adlandırdığımız denizler, aslında bir tek denizdir.» dedim, «Ve benim Ankara'daki denizim, işte bu denizdir. Balıkların, balıkçıların, gemicilerin ve hayal kuranların denizi.»

«Sesini duyar mısın lâ?»dedi.

«Duyarım. Önce onun sesini duyarım sonra ötekileri.» dedim.

«Dalgalar seni ıslatmaz mı?» dedi.

«Islatır ve üşütür. Ama ıslanmayı ve üşümeyi yaşadığım zaman Ankara'daki zorlukların üstesinden gelebilecek gücü bulurum.»

«Denizi kullanıyorsun demek?»

«İnsan her şeyi kullanır. Yani doğayı ve kendini.» dedim.

«Bunu beğendim.» dedi Bahar. Coşkunluğu sınırsızlaşıyordu. Bu akşam şimdiye kadar biriktirdiği her şeyi —artık onlar işe yaramazmış, artık diriliklerini yitirmiş gibi— cömertçe harcama eğilimindeydi. «Taşlıtarla'da açan ayva çiçeklerinin gürültüsünden, o çiçeklerin tozlarında patlayan dinamitlerin gürültüsünden bu akşam uyayamıyacaksın.»

«Uyumak istemiyorum. Anlamak, duymak, algılamak ve evrende bana yabancı hiçbir şey kalmasın istiyorum.» dedim. İkimiz de masamıza doğru yürüyen sarışın, onsekiz yaşındaki delikanlıya diktik göz-

lerimizi. «Temel amcam yolladı beni. Bir şey isteyip istemediğinizi soruyor.» dedi delikanlı.

«Ona soray diyeceğsun da poh yiyenin uşaa.» dedi Bahar gülerek. Delikanlı da güldü. «Kendisi nerde?»

«Evde. Yemek ister misiniz diye soray.»

«Getir la hadi, durma, ne varsa getir! Temel emiceni de getir.»

Delikanlı hızla çıktı.

«Temel Bey böyledir işte.» dedi Bahar, «Evde iyi bir şey pişti mi mutlaka bana da yollar.»

Onbeş dakka sonra önümüzde, bir kocaman tabak hamsi buğulaması, aliminyum sefertasına konmuş zeytinyağlı lâhana sarması duruyordu.

Temel Ziya Bey geldiğinde ben iki lâhana sarması yemiştim. Ayağa kalktık. Elini sıktık. Karşıma oturdu.

«Ismat bardak getir Temel Beye.» dedi Bahar.

Temel Ziya Bey, elini göğsüne götürdü, «Teşekkür ederim. İçmeyecem. Rahatsızım.» dedi. Sesi, soğukalgınlığı geçirenlerin seslerine benziyordu. Kahverengi ekose giysisiyle başındaki tahini rengi kasketin arasında bir uyum vardı. Yorgun gibiydi.

«Rakımızı içip Adnan'a gidelim. Adnan hasta.» dedi Bahar.

Temel Ziya Bey'le ayni anda «Geçmiş olsun. Neyi var?» dedik.

«Gittığımızda görürsünüz.» dedi Bahar.

Merak etmiştim. Sevdiğim bir arkadaştı Adnan Günay. Bir çok sanatçının yakın dostuydu. Orhan Peker'le aralarından su sızmazdı. Bir zamanlar şiirle uğraşmış, yapıtlarını Varlık dergisine yayınlamıştı. Ama sürdürememişti. Kendisinin de kesinlikle ortaya koyamıyacağı nedenle yüzünden, bırakmıştı. Belki de şiirini besleyen damarlar ansızın kurumuştu ya da, varlığındaki sessiz yeraltı sularına karışarak kaybolmuştu... Kaybolmamıştı da —*başka bir şeye*— dönüşmüştü.

Yeteneğinin, büyük şiir yaratımına elverişli olmadığını da sezmiş olabilirdi.

Halil İbrahim Bahar'la ayni boydaydı. Dipleri —meçli gibi— beyaz, öteleri kızıl saçlarını yana tarıyordu. Her an bir çağrıya gidecekmiş gibi giyinirdi. Tertemizdi üstü başı. Beğenisi yüksekti. Renkler arasındaki uyumu çok iyi biliyordu; bu uyum, davranışlarına da, konuşmasına da yansımış ve kökleşmişti. Hiç sakallı görmemiştim. Cemal Süreyya ve Halil İbrahim Bahar gibi her sabah tıraş olurdu. Duglas bıyık geleneğini sürdüren nazik, iyi huylu bir —*İstanbul efendisi*—ydi. Ve cümlelere «Efendim.» sözcüğüyle başlardı. «Efendim»

Yurdumuzdaki içe dönük ve sınırlı, olanakları az hayatı renklendiren, devinimlerle incelikler getiren, duyguları isteklerin üstüne çıkartan ve varlıklarda derin izler bırakan *(Tango Döneminin)* uslûbunda yer alan köşe taşı niteliğindeki bir sözcüktü. Çaylara, balolara, düğünlere giden, saygılı davranışlarla —*saf aşk*—a eğilimli ve bu —aşk—ın bir yerinde belirecek küçük bir çatlakla hıçkırarak ağlamayı, verem öksürüklerine yakalanmayı hayal eden zarif kızların ilgisini çeken ve ustaca dansıyla, şiirleştirdiği figürleriyle ve değişik ses tonları, fısıltı biçimleri üreten gerçek —ağız—dan daha kudretli, daha etkin ama konuşmayan, ama yürekteki kıpırtıları sezdirten ve başka bir ağız olan gözlerle başlarını döndüren, —Jön Prömiye— kuşağındandı. Adnan Günay'ın yüzüne bakarken birden akordeonlu, saksafonlu orkestralar —*La Komparsita*—yı çalardı; karınlarını, kollarında bulundukları erkeklerin karınlarına değdirmemek için ter döken kızların yüzleri kızarırdı direnirlerken, bir takım törenlerden sonra yaşanılacak doğal bir olayı —ayıp— diye düşündükleri için.

Adnan Günay dans edenlerin en kibarıydı ve «Pardon.» derdi. Fenerbahçe'nin ünlü futbolcularından Küçük Fikret gibi yürürdü. Artistik pozları vardı. Bakırköy'de annesi ve iki çocuğuyla oturuyordu ama ben evine hiç gitmemiştim. Arada sırada buluşur, —usulüyle— içer, sinirlerimizi yıpratmıyan hoş saatler geçirirdik. Sesi loşçaydı. Dinlendirirdi insanı. Gündemimizde —eski hayat— yer alırdı genellikle. Nasıl çözümlenebileceğini bildiğimiz toplumsal sorunlara, güncel sorunlara şöyle bir değinip anıları, büyük unutturma silgisinin elinden zar - zor canını kurtaran parçaları, sergilerdik. Bizi mutlu kılan ve ayakta tutan sağlam güçlere dönüşen —kazançları— bulup çıkarırdık bir yerlerden. İtirazsız benimsenen bir benzetme, ışık saçan bir imaj, yüzlerce gerçeğin harman olmasından doğan bir tanım, —kendimizin olan— bir ödeyiş, ilişkilerimizdeki içtenliği alevlendirirdi. Kalkıyor muyuz?» dedim.

«Siz gidin, ben gelmiyecem. Kendimi iyi hissetmiyorum.» dedi Temel Ziya Bey.

«Ben yanındayken korkma.» dedi Bahar.

«Sıkılıyorum. Bir yerde duramıyorum.» dedi Temel Ziya Bey, «Çocuklar evde beni bekliyorlar. Merak ederler. (Bana baktı) Beyefendi, kardeşim öldü. O benim her şeyimdi. Çok severdik birbirimizi. Bir kere bile münakaşa ettiğimizi hatırlamıyorum. Öyle iyi öyle iyiydi ki...» Sesi titremeye başladı, gözleri doldu. «Yapayalnızım şimdi. Hiçbir şeyden zevk almıyorum. Onunla birlikte benim hayatım da söndü sanki.» Sustu. Ellibeş yaşlarında tıknaz, sağlıklı görünen bir adamdı, Kas-

ketinin dışına taşan gümüşî saçları, alnındaki çizgiler, iri gözlerindeki deneyden geçmiş ve donuklaşmaya yüz tutmuş pırıltılar, —usta— diye nitelendirdiğim bakışlar, sık dokulu olayların dağ gibi yığıldığı yaşantı alanlarında binlerce resim bıraktığını, bazı durumlara imzasını attığını, —feleğin çemberinden— geçtiğini anlatıyordu.

Bakırcılar Çarşısında bir bakırcı dükkânı vardı. Koyu bir Halk Partiliydi.

«Her gece kalkar, sabahlara kadar Kuran okurum kardeşim için. Beni de yanına bir an evvel yollaması için Allaha dua ederim, yalvarırım.»

«Kendini toparla biraz Temel abi.» dedi Bahar.

Bahar'ı işitmemiş gibiydi. «Kalbimden rahatsızım beyefendi. Kardeşim de kalpten öldü. Karısını, çocuklarını ben bakıyorum. Kendi evimde hiç durmuyorum, kardeşimin Fatih'teki evindeyim her akşam. Kardeşimin sesini duyuyorum hep. Görüyorum onu. İşte hep görmek, hep duymak için gidiyorum. Onu mezara koyduk ama evde yaşıyor.» dedi. Sesi titrek değildi ama gittikçe karanlığa bürünüyor, ıslaklaşıyordu; yalnızlığını yakınmalarla duyurmak istermiş gibi çığlıklaşıyordu.

Suskunluğumuz onu etkilemiş olacaktı ki, kimbilir kaçıncı kez kullandığı heyecanlı bir sesle konuşmaya başladı. «Bizim evi görseniz, bayram yeri gibidir. Belki yirmiden fazla çocuk var. Hısım akrabalarımın, hemşehrilerimin çocuklarını yüksek okullarda okuttum. Hâlâ da okuturum. Doktor Bahar bilir.»

«Doğrudur.» dedi Bahar, «En azından elli kişiyi okutmuştur. Bana da çok yardım etti. Param bitti mi koşardım Temel abiye.»

«Şimdi aramıyorsun ama.»

«Nasıl aramıyorum, dün akşam dükkâna gelmedim mi?»

O, sığınma isteğini açıklayan sesle, «Her zaman aramanı ıstiyorum. Hastaneden dönüşte uğrasan olmaz mı? Şurası. (Eliyle Beyazıt yönünü gösterdi) Yalnızım ben Bahar, acılıyım. Biraz da beni düşün!»

«İlâçlarını kullanıyor musun?» dedi Bahar.

Temel Ziya Bey, önce uzun uzun Bahar'a baktı, sonra konuştu. «Cumartesi günü niye gelmedin? O ziyaret senin için verilmiş. —Bahar şimdi gelir, şimdi gelir— diyerek oyaladım adamları. Hepsi de yüksek mevki sahibi kimselerdi. Yargıtay üyesi de gelmişti. Paşa da ordaydı. Bilirsin ben... Haa, utandım. Ayıp oldu.»

Bahar, bu küçük saldırılardan tedirginleşmişti; önüne dökülen saçlarını parmaklarıyla kulaklarının arkasına itti, «Kasketin çok güzel.» dedi.

Bahar'ı ne kadar sevdiğini belirtmek istercesine başından hemen çıkardı kasketi, uzattı, «Uyarsa senin olsun. Bugün aldım daha. Ama yenisini alırım.» dedi Temel Ziya Bey.

«Nasıl durdu?» dedi Bahar.

«Yakıştı. Yalnız grilerle iyi gitmiyor.*Kargaviler* olsaydı sırtında daha da açacaktı seni.» dedim. Bahar, siyah bir giysi diktirmişti. O giysi sırtındayken kendini —Karga—ya benzetiyordu, ayrıca —yas—ı ve —trajik—i simgelediğini söylüyordu. O günlerde yazdığı şiirler acı, yalnızlık, ölüm temasını içeren ve oldukça koyu bir karanlıkla örülen şiirlerdi. Bu giysi de şiirlerinin fonu, bir parçasıydı. Bir —*şiir giysisi*—ydi. Giysiyle olan bu yakın ilişkiyi, sırtına tulumu geçirince daha bir —işçi— olan kişilerin tavrına bağlıyordum. Derken *(Kargavilik)* deyimini kullanmaya başlamıştık.

«Bu elbise için de bir kasket alırım sana.» dedi Temel Ziya Bey.

Bahar, kasketi sık sık başına koyup çıkartıyor, ışıklarla cıvalı rengi aydınlanan aynalara bakıyor, sağa - sola yıkıyor, gereksinim duyduğu bir şeyi ilk kez edinen çocuklar gibi seviniyordu. Bu yorucu devinimlerle bir yere varmak amacındaydı sanki. İçini sıkıştıran bir takım mengenelerden kurtulmak, binlerce düğümün en belâlılarını, en müzminlerini çözmek istiyordu. Aynaların önünden uzun süre ayrılmadı, sonra gözlerinin içi güldü, «Beğendim uşaklar.» dedi.

«Şimdi Kargavi değil Mafyavi oldun.» dedim.

«Mafya her yerde. Ruhlarımızdaki kötülükleri yöneten güçlerin adı da Mafya'dır.» dedi Bahar.

«Öyleyse —Mafyacılık— diye bir gerçek var.» dedim.

«Var. O bir kötülük dinidir.» dedi Bahar.

«Dolmaları beğendiniz mi?» dedi Temel Ziya Bey.

«Lezzetli. Beğendik.» dedim.

Sevindi. «Yengenize bizzat yaptırdım. Hamsiler de taze.»

«Sağolun.» dedim, «Ben hamsi sevmem ama buğulama hoşuma gitti.»

«Hadi uşaklar!» dedi Bahar, «Ismat bizim hesabı ver.»

«Size iyi eğlenceler.» dedi Temel Ziya Bey.

Bahar, elini Temel Ziya Bey'in omuzuna koydu, «Seni bırakmam, götüreceğim.» dedi.

«İyi değilim Bahar. Halsizim.»

Adnan Günay'larda yemek üzere sarmaları aldık. Kapının önünde Temel Ziya Bey, elini uzattı, «Bana eyvalla.» dedi.

«Bin arabaya!» dedi Bahar, koluna girdi.

«Bahar, yapma! Hasta olduğumu çocuklar biliyorlar, gecikirsem merak ederler.»

Kapıyı açtı Bahar, «Muzo sen arkaya geç.» dedi, koltuğa çekti. Başımı eğerek girdim, oturdum. «Sen de yanıma gel!»

Temel Ziya Bey, kurtulamıyacağını anladı, «Gelirim ama bir şartla. Çok kalmıyacağız.» dedi.

«İki saat.» dedi Bahar, «Hem bana sitem ediyorsun hem de istediğimi yapmıyorsun. Açılırsın. Unutursun.»

Sıkılmıştım. «Niye üsteliyorsun? Gelmek istemiyor, belki başka bir işi var.» dedim.

«Hasta ve yalnızların psikolojileri tuhaftır.» dedi Bahar, hâlâ kapının kolunu tutan Temel Ziya Bey'e, sağa eğerek gövdesini, alttan yukarıya doğru baktı, «Tamam. Bir saatte kalkarız.»

«Buralarda ağrılar dolaşıyor.» dedi Temel Ziya Bey.

«Atla, gidiyoruz.» dedi Bahar.

Yokuşu hemen indik. Meyhanelere, istasyona giden yolların başlayıp birleştiği küçük ve Japon bayrağını adıran Kumkapı alanı, ışıklar içindeydi. Aşınmış parke taşlarıyla kırmızıya, yeşile boyalı tablalardaki cins cins balıklar, parlıyordu. Kırmızı soğan hevenkleri çıplak ampullerle birlikte sarkıyor, hafif esintilerle sallanıyorlardı. Manavlardaki kırmızı turplar, diri yeşil salatalar, taze soğanlar, doğanın —çiğ şiiri—ydi ve bu —çiğ şiir— varlıkların, sonsuz açlıklarını gidermek için kullanılan tadlardan bir parçaydı. Karanlık köprünün altından geçerek asfalta çıktık, sağa döndük, hızla giden araçlar dizisinin en arkasına katıldık. Gidiyorduk. Yenikapı'da birkaç araç bizi sinyalleriyle, klâksonlarıyla yol vermemiz için uyardıktan sonra solladı. Hızdan hoşlanan, bir an önce —*orda*— olmak isteyen Bahar, Temel Ziya Bey'le benim —ricam— üzerine yavaş sürüyordu arabayı. Beyaz trafik çizgisinin öte yanından uzun ve kısa farlarını yakarak gözlerimizi kamaştıran arabalar, —ışık gözlü canavarlar— biçiminde geliyor, «Zizzt, zızzt.» seslerini ve benzin kokulu rüzgârlarını bırakarak geçiyorlardı.

Herkes bir yerlere gidiyor, gittikleri yerden dönüyordu. Hiç dönmeyecek olanlarda vardı içlerinde.

«Midye çıkartıyorlar.» dedi Bahar.

«Nerde?» dedim ve baktım. Asfalt bittikten sonra başlıyan geniş tretuarda, burunlarını denize çevirerek park etmiş arabaları gördüm. Işıklarını söndürmüşlerdi ama yol lâmbalarından yansıyan ışıkların yardımıyla —içerdekileri— seçebiliyorduk hayal meyâl. Birbirılerini kucaklamışlardı. Öpüşüyorlardı. Birisinin arka koltuğunda eğilip kalkan bir erkek başı, o anda belleğime çakıldı. «Otomobilde aşk.» diye düşündüm. Bütün millet, nerde fırsat bulursa orda sevişiyordu.

Otomobil sevişmesini hiç denememiştim. Ve bu bende bir istek olarak belirdi. Yedikule'nin dışındaydık. Kazlıçeşme'den, mide bulandırıcı ilâçlı deri kokuları geliyordu. Anıl Meriçelli'yi ansıdım. Onun da burda bir deri fabrikası vardı.

Bakırköy'e geldik, dar bir sokağa saptık, iki katlı bir evin önünde durduk. Sarı ışıklarını gördüğümüz ikinci kata çıktık. Yaşlı, nurani yüzlü bir hanımefendi karşıladı bizi. Annesiydi. Elini öptüm. Onyedi yaşlarında solgun bir delikanlı salondaki yatağa uzanmış, yorganı göğsüne kadar çekmiş, kitap okuyordu. İlgisizce baktı. Tombulca, esmer bir kızla tanıştım. Üniversite'deydi. Odasına girdik. Adnan Günay, ipek pijamasıyla duruyordu. Sağlıklı görünüyordu. «Geçmiş olsun arkadaş.» dedim.

«Sağol.»

«Nasılsın Adnan?» dedi Bahar.

Ellerini beline götürdü Adnan Günay, «İyiyim, dolaşabiliyorum artık.» dedi.

«Şöyle bir yürü bakayım.» dedi Bahar.

Adnan Günay, odanın içinde bir gidip geldi.

«Atlatmışsın.» dedi Bahar, «Doğrusunu söyleyim korkuyordum. Böyle durumlarda mutlaka ameliyat yapılır ve sonuç da pek parlak olmaz.»

«Yalnız otururken biraz zorluk çekiyorum.» dedi Adnan Günay.

«Ongün sonra işe başlayabilirsin. Yalnız durmadan hareket edeceksin.»

«Geldiğinize sevindim. Ne içersiniz? Rakı, viski?» dedi Adnan Günay.

«Ben rakıyla başladım, rakıyla devam edeceğim.» dedim.

Temel Bey, «Ben bir şey istemiyorum.» dedi.

«Viskin var mı?» dedi Bahar.

Adnan Günay, konyak şişesine benziyen bir şişeyi uzattı Bahar'a, benim önüme de bir Altınbaş koydu Şampanya bardaklarıyla birlikte. Oda, şimdi moda olan ve eskinin özlemini taşıyan ceviz eşyalarla donatılmıştı ama taklit değildi. çok önceden alınmış ve Adnan Günay'ın hayatında yer tutmuştu. Tahta oymalı bir çerçevenin içindeki oval aynada gördüm yüzünü. Gözleri küçülmüş ve kanlanmış, aptalca gülümseyen bir yüzdü. Hemen kaçırdım, Adnan Günay'ın arkasındaki duvara baktım. Bürümcek üzerine Osmanlıca yazılmış iki dörtlük vardı. «O ne?» dedim.

Adnan Günay, başını çevirdi, «Aaa, bilmiyor musun? Enteresandır. Okuyayım mı?»

«Oku!»

«Yazıyı yazan ustaymış...

Ta ezelden akrabadık
Akreb olduk biz bize
Sırrımız meydana çıktı
Bakmaz olduk yüz yüze
Akrabanın akrabaya
Kimse etmez ettigün
Akrabanın akrabadan
Kimse bilmez çektügün (1321) Nasıl, beğendin mi?»

«Güzel.» dedim.

«Gerçek.» dedi Adnan Günay, «Yaşadığımızın büyük bir parçası bundan veciz ifade edilemez.»

«Ben bu viskiyi beğenmedim.» dedi Bahar, «Konyağa benziyor.»

«Lüks viski diye aldık.» dedi Adnan Günay.

«Yaramaz.» dedi Bahar.

Temel Ziya Bey, Adnan Günay'ın annesi ve kızıyla birlikte köşeye çekilmiş konuşuyorlardı. Onun, konular arasında kaybolmasını, —gitme— düşüncesini unutmasını istiyordum. «Kaza nasıl oldu?» dedim.

«Efendim, tuhaf bir şey, umulmayan bir şey. Çocukları arabaya bindirdim. Tam hareket edeceğiz, arka sol lâstiğin inik olduğunu farkettim. Krikoyu çıkardım, şöyle çömeldim (tekrarladı) ve vücudunu sağa doğru büktüm. Ne olduysa o zaman oldu işte. Belimden gelen müthiş bir kütürtü duydum. Ve ayni anda korkunç bir ağrı. Beynimin kafatasımdan sandım. Sonra eve taşıdılar.»

«Düştün mü?»

«Kapaklandım ansızın. Ordan eve nasıl geldim, bilmiyorum. Meçhul. Kendimden geçmişim. Yalnız merdivenden çıkarırlarken gözlerimi açtım. Ağrıdan kıvranmaya başladım.» Maltepe cigarasından bir soluk çekti. «Et mi sıkışmış, damarlarda bir nedelenme mi olmuş... Ama ağrı feciydi.»

«Tekrar geçmiş olsun.» dedim. Geçen yıl, otomobiliyle İstanbul'a giderken Kazlıçeşme önünde denize uçmuştu. Kaburga kemikleri kırılmış, aylarca yatmıştı.

«Şapkamı görmüyorsun.» dedi Bahar.

«Gördüm ama bu elbiseye uymuyor.» dedi Adnan Günay.

«Kargavi elbiseyi giyersem yakışır.»

«Sana siyah bir şapka daha alacam.» dedi Temel Ziya Bey, «Gidelim artık.»

«Otursaydınız.» dedi Adnan Günay, «Niye bu acele?»

Ben de Adnan Günay gibi tedirginleştim. Henüz —muhabbeti— koyultmamıştık. Konuları arıyorduk, kıyılarda köşelerde dolaşıyorduk. Yakaladığımız bir durum, hepimize bir şeyler verecek ve orda derinleşecek yeni cevherler çıkaracaktık. Ama Temel Bey, sabırsızlanıyordu. «Özür dilerim, siz isterseniz oturabilirsiniz, ben atlar bir taksiye giderim.» dedi.

«Olmaz.» dedi Bahar, «Ben getirdim, ben götüreceğim. Kalk la Muzo. Amerika'da Puzo, Türkiye'de Muzo.»

«Beş dakkacık. Şu rakımı içeyim.» dedim, birden diktim bardağı,

«Sizi rahatsız ettim ama, ben baştan söyledim.» dedi, «Çocuklar beni merak ederler. Kalbimde de bir sıkıntı var.»

«Haklısınız.» dedim, bir portakal dilimini ağzıma attım, «Hadi!»

Uğurlarken, «Vakit bulursanız gene gelin. Çok memnun oldum.» dedi Adnan Günay.

Temel Ziya Bey'i Fatih'e bıraktıktan sonra Gaziosmanpaşa'ya gittik. Rakı içtik. Konuştuk. Bahar kasketini bizde unuttu.

Gelecek Sayıda :

Muzaffer Buyrukçu'dan «Rüyalar»

şiirler

•

halil ibrahim bahar

SONRASI

turna sürüleri göçüyor
sararıyor dünyanın kabuğu
ürpertiler içindeyim
bu müziğin yarattığı sessizlikten
düşer gibi
külhanına bir yanardağın

ORMANDA

nasıl bir ilgiyle bakıyorsam
çöp sepetindeki derinlik duygusuna
bütün ırmaklar kurumuş
kuraktan değil sevgisizlikten
bir buruk acı tad
iyice duyurmakta kendisini
gürgen kestane ağaçları susmayı yasa bellemiş
konuşmaları sarıdan sarıya
yazılmış bir şiire düşen serin gölgeler
yüreği kuşatıyor
daha akşam olmadan bir gündöndü
sayfası
öncü gibi ansızın çıkıyor
karşıma bir hüzün mangası

bana okuduğu ferman
ezberimdedir
çöp sepeti ve söyleyecekleri
yıkık ormanın

GEÇERDİ

üzümden firar edip
şaraba saklanmış güneş
bir barınak çeker beni
sıkıntının elbet geceyarısı
bulut külleriyle tıkalıyken
bir atardamar içinde
durmuş bir saat ölüsü
alışverişe çıkmaz
konuşmaz artık kimseyle
küskünün birisiydi eskiden beri
geçerdi hep
kendi gölgesinden
ellerinde jiletler cam kırıkları
bir de
şiir deyip aşk taslakları
yürürdü tekbaşına
ıssız kırları tarardı
gören sakakuşu avcısı sanıp
bakardı ancak uzaktan
oysa ağaçlar dururdu kımıldamadan
yaprakdökümünde sarı
bir açılıp bir kapanırdı sisler
sütköpüğü gibi
ve bunların anımsattıkları

DERİNSE

dağınık yağmurlar
bir nöbet öncesinde
anlamsız birkaç satırın
sansar tuzağı
ateş basması ürpermeler

kalın bir keçe isterim sarınacak
dalgınlığın ayak sürçmesi
bir sözcükten bir sözcüğe sonsuz yol
derinse çukur
gölgelerin mırın kırın ettiği
durgunluk dursa
ikindi saatleri
alnımda zonklayan sancının
çağrışımıdır
hangi yumuşak el
gül kokusundan çizgileri
o gülümseyen yüz
uzak bir yağmurda renkli şemsiyesiyle
yürüyüp gidiyor ıslanmadan
elbet başkadır
yapraklar kuşlar
bir adım daha atabilirsin
hepsi bu
kıstırıldın
görünmez sansar tuzağı

DÖNÜŞÜM

hangi noktada dursanız
yürürlükteki kural
derinde birikir deprem
duyulmaz sarsıntı
çeker denizler kırlar coşkunluk
sevgi bardak limonata
bir gün asılır
yukarda maskeli yüzüyle güneş
her şey talaş toz
paslanır vidaları saatin
yanmaz çaktığınız kibrit
sigara küflenir
başlar kurdyeniği birsezgi kuşkuda yürek
dönüşür sorudan soruya
soğur kan

cılız yumurta kalsiyum kireç
sessiz aşınır alttan
küçük sarı bir darbe
çatlar kabuk
ışık solar
sızar acılar
dolar küpler iç mahzen
bütün aralıkları kapatsanız
taşar ortalığa

YÜZÜNE

çılgın bir istekle bakıyorum sana
ekseninden sapıyor gözlerin
dünyayı çarpık görüyorsun
şaşılığa kapılarak
şaşkınlıktan
nesnelerin bütünlüğünü parçalıyorsun
rengi uçmuş taçyaprakları dağılmış görüyorsun çiçekleri
gördüğün bir güneş değil birkaç güneş bulutlarda
birbirine karıştırıyorsun kokuları
leylak yerine karanfil
çiğdem yerine zambak diyorsun
elin ayağın dolaşıyor bir uçuruma doğru
ağlıyorsun ağaçları kucaklayıp
bir gün yağmur rüzgâr kasırga demeden
ellerimde kır menekşeleri
çok uzaklardan üfleyeceğim yüzüne
uyanacaksın mutluluk
filizlenecek sevmenin anlatılmaz gerçeğinden
yalnız bilmeyeceksin
yeryüzünde bulunduğum yeri

ozanların dile katkısı

•

sami karaören

Ozanlık, çile çekmektir bir bakıma. Dil'i boyutlandıran çile!

Düşünce ve duygularınızı söze dönüştürürken, anlatıma özellik katmaya kalkışmakla sanat başlamış oluyor. Anlatımda etkinlik sağlama işi, dili günlük yaşamın anlaşma aracı olmaktan çıkarıyor. Demek ki anlatıma bir özellik getirme : sanat; bunu başaran kişi de sanatçıdır.

Anlatıma özellik katmak, «nasıl söylersem daha iyi anlatırım» diye düşünmek ise, biçem'i (üslûbu) doğurmaktadır. Böylece söz sanatlarının ilk ve en büyük koşulu ortaya çıkmış oluyor : Biçem yaratmak.

Buraya değin söylediklerim şiir için de geçerli olmakla birlikte genellikle düz yazının (nesrin), sanat değeri kazanmadaki kuralıdır.

Ozanın işiyse, düz yazıcının işinden çok daha zor. Şiir, daha epeyce dille boğuşmayı gerektirmektedir.

Düzyazı yazan kişi, anlatımda etkinlik sağlamak için «nasıl söylemeliyim, nasıl anlatmalıyım»ın çilesini çekmemiş miydi? Ozansa, bundan öte «nasıl söylemeliyim ki, sözü düz yazılıktan kurtarmalıyım»ın çilesini de çekecektir.

Bunun için sözcükleri sıralamada bir beceriye yönelecek, dil bilgisi kuralları içinde (ya da kuralcıya ters düşmeyen zorlamalarla) yapacak bunu. Elde ettiği söz dizisi düzyazılıktan kurtulmuş, birbirini seven sözcüklerin ses, söyleyim ve anlam kaynaşmasında şiirlilik kazanmış olacak. İşte böylece de, «dize» doğmuş oluyor.

Ama, ozanın bu doğurmadaki sanat sancılarına eklediği işçiliği tam açıklığa kavuşturmak için şunları da belirtmeliyiz : Dizeyi oluştururken, sözcükleri atacak, atacak, atacak... En az sayıya indirecek.

Az sözcükle, duygu ve düşünceler vurucu biçimde anlatılmış olacak. Anlatımda yeni güç kazanacak sözcükler. Yüklemlerle imgelem zenginleşecek. Anlamla biçim kaynaşmasından sağlam bir yapı doğmuş olacak.

Yoğunlaşmadır bu.

Anlatımı son kertesine değin yoğunlaştırmada, söz dizileme ustalığı ise, şiiri getiriyor.

Ne yaman bir çile!

Dilde, şiirsel yoğunlaşmayı sağlamak: İşte ozanın çilesi.

Bu inanılmaz çileden sonra şiir mutluluğuna ulaşan ozanların sayısının azlığı, sözlerimin kanıtıdır sanırım.

Buradan şu yargıya varmak istiyorum:

***

Anlatımda yoğunlaşma, bir dili zenginleştirmedir. Öyle ise, dillerdeki zenginleşmede ozanların payı büyüktür.

Halkın; konuşma, (daha doğrusu anlaşma) aracı olan dil, düşünürlerin, yazarların yoğurmasıyla gelişmiştir. Ama ozanların kullanımında yeni boyutlar kazanmış, renklenmiştir.

Örneklerle yazıyı uzatmaktan kaçındım. Bir başka yazımda, şiirimizin büyük başarıya ulaştığı 1935 sonrasını, bir bakıma Garip dönemini, bu açıdan anlatmaya çalışacağım.

Salâh Birsel'den üç yeni yapıt:

Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu

(Sander Yayınları)

Şiir ve Cinayet

(Çağdaş Yayınları)

Kahveler Kitabı

(Koza Yayınları)

Pek yakında bütün kitapçılarda

---

yaşıyan ölü

sedat umran

Arsenik bulaşmış sevinçlerime
içlerini kapkara korkuların ziftlediği
umutlarımın aşınmış borularından
gürüldiyerek akıyor düşüncelerim
özlemlerimin uçurtmaları paramparça
takılmış incecik dallarına gerçeğin
kararsızlığımın kaygan balıkları
yüzüyor pullarını bende bırakarak
dalıyorum içimin dalgalı denizine
vurgun yemiş bir dalgıç gibiyim
çıkardığım bir ölünün iskeleti

bu benim kendi ölüm, gövdesini arayan

sabahattin ali sinop'ta

berin taşan

Sabahattin Ali'nin hayat öyküsünde Sinop adı bir kez geçer, o da şöyle: (1933'de Konya cezaevinden Sinop cezaevine gönderildi. 29. Ekim. 1933'de genel afla Sinop cezaevinden çıktı) Bir başka bildiğimiz «Katil Osman», «Duvar», «Bir şaka»nın Sinop cezaevinde yazıldığı. Sinop'la ilgili başka hiç bir bilgi yok. Ne bir anı, ne bir fotoğraf, ne belge. Oysa Sinop cezaevi Sabahattin Ali'nin yaşantısında çok etkili olmuş, orada tanıdığı insanları yıllarca sonra öykülerinde anlatmış, edebiyatımıza ölümsüz tipler olarak armağan etmiştir. Sabahattin Ali cezaevini, cezaevine düşen Anadolu insanını ilk kez Sinop cezaevinde tanımak olanağını bulmuştur.

Sinop cezaevinin düzenli bir arşivi olmaması sebebiyle Sabahattin Ali'nin Sinop cezaevine giriş tarihini sağlıklı olarak saptıyamadık. Konya cezaevine giriş tarihi 26.12.1932. Kısa bir süre sonra şubat yahut mart 1933'de Sinop cezaevine gönderildiğini sanıyoruz. «Bir şaka» adlı öyküsünde Konya cezaevinden Sinop cezaevine gidişini anlatırken: «Kolumda paltomla bahçeden geçerken» diye bir yer vardır. Cezaevinden 29. Ekim. 1933'de çıkan genel af yasası ile çıkmıştır. Sinop cezaevinde Karadağ diye anılan üçüncü kısmın ikinci katında, deniz tarafındaki küçük koğuşta kalmıştır. 1933 yılında Sinop cezaevinde görevli olan müdür veya gardiyanlardan hayatta olanına rastlıyamadık. Aynı yıllarda cezaevinde yatan eski hükümlülerden bugün sağ olan pek az kimse var. Sinop'ta olanları bulup konuştum. Sabahattin Ali'yi yalnız Hüseyin Kuşüzümü hatırlıyor. Hüseyin Kuşüzümü S. Ali ile ayni koğuşta yatmış. 1903 doğumlu. Sinop'un yerlisi. Ticaretle uğraşıyor. Kendisiyle 19.1.1974 günü Sinop'ta yaptığım konuşmayı S. Ali'nin Sinop cezaevi ile ilgili yaşantısına ışık tutması, kişiliğini

belirtmesi, dostluğunu, arkadaşlığını göstermesi bakımından olduğu gibi yazıyorum:

— Sizin 1931 - 1933 yılları arasında Sinop cezaevinde bulunduğumuz söyleniyor. Bu yıllarda S. Ali de Sinop cezaevinde bulunuyordu. O günlere ait hatırlıyabildiklerinizi anlatır mısınız?

— 1926 yılının nisan ayında bir öldürme olayına iştirak etmekten dolayı Sinop Ağır Ceza Mahkemesinde amca oğlu Mustafa Kuşüzümü ile birlikte 10 sene ağır hapse hüküm giydim. Ben o zaman 22 yaşlarında idim. Şimdi rahmetli olan amca oğlu Mustafa Kuşüzümü şehirde nüfuzlu bir kişi idi. Bizi cezaevinin en iyi koğuşu olan Karadağ kısmındaki küçük koğuşa verdiler. Koğuşumuzdaki 15 kişinin hepsi de Sinop'lu idi. Suçları da adam öldürmek, yaralamak gibi suçlar. O zaman ranza yoktu, yataklarımızı yere seriyorduk. Aydınlatma lâmba ile oluyordu. Cezaevi Müdürü Cevdet beydi. İstanbul'lu efendi bir zat. Rivayete göre Abdülhamit zamanında sarayda çalışmış. Senesini hatırlamıyorum, ya 932, ya da 933 olacak, bir kış günü Müdür Cevdet bey yanında efendiden, gözlüklü bir zatla geldi. Mustafa ağabeyimi çağırdı:

— Sabahattin bey sana emanet, sizin koğuşta kalacak dedi.

Sonradan adının Sabahattin Ali olduğunu öğrendik. Konya cezaevinden geliyormuş. Konya'da öğretmenlik yaparken hükûmet aleyhinde mi yoksa Atatürk aleyhinde mi bir şiir yazmış. İki sene hapse mahkûm etmişler. Ben o zamana kadar adını duymamıştım. Tahsilim pek yoktur, ticaretle uğraşırım. Sabahattin Ali kendi halinde, efendi, hiç bir şeye karışmazdı. Hemen koğuşa ısındı, arkadaş, dost olduk. Koğuştakiler hep hemşehri olduğumuz için yemekleri birlikte yiyorduk. Yemekleri ben yapardım. Ay sonunda yapılan masrafları adam başına taksim eder, paraları toplardım. İçimizde pek okuma, yazmayla ilgilenen kimse yoktu. Onun için Sabahattin Ali gece geç vakte kadar lâmbanın ışığında kitap okurdu. Yanında çok kitap getirmişti. Her tarafı kitap doluydu. Almanca kitaplardı. Gündüzleri bir sandığın üstünde yazı yazardı. O tarihte cezaevinde komünistlikten mahkûm 15 kadar hükümlü vardı. Şimdi revir olan ahşap binada ayrı kalırlardı. Başlarında Yüzbaşı Celâl diye bir zat vardı. Hepsi tahsilli, genç kimseler. Bahçede koltuklarının altında kitapla dolaşırlardı. Yanlarına yanaşmaya çekinirdik. Sigaralarını, paralarını Yüzbaşı Celâl bey dağıtırdı. Dışardan gelen harçlıklarını harman eder, beraber yemek yapıp yerlermiş. Şimdi içlerinden hatırladığım bir de Süreyya bey diye bir zat vardı. Gençten, okumuş bir çocuk. Babası Gaziantep'in tanınmış avukatlarından Cafer bey. Tahliye olduktan sonra Antep'e

gitmiştim. Süreyya'ya rastladım, beni üç gün ağırladılar. Ben bilmiyorum, meğer polis onları dışarda takip edermiş. Beni karakola çağırdılar, bu adamı nereden tanıyorsun dediler, cezaevinden tanıdığımı söyledim, bıraktılar. Gaziantep'te bir gazino işletiyorlarmış, vaziyetleri iyi imiş. Sabahattin Ali cezaevinde Süreyya ve Celâl beyle konuşurdu. Bir de o tarihlerde cezaevinde namlı kabadayılardan Şamlıoğlu köyünden çerkez Aziz bey vardı, küçük Aziz derlerdi. Civarda bilmeyen yok. Sekiz, on civarında adam öldürmüş. Cezaevine girmiş çıkmış. Sinop'un bir yerinde kız kaçırılsa, adam vurulsa önce ona giderler, para almadan bırakmaz, herşeye karışır. Etrafı korkutmuş, açıkca eşkiya. Sabahattin Ali, Aziz beyle de konuşurdu. Bir konuşmalarında Aziz bey diyor ki:

— Sabahattin bey ben de sizden olacağım, yalnız siz bir gün muvaffak olur da hükûmeti ele geçirirseniz bana ne hizmet vereceksiniz?

Sabahattin Ali de:

— Yeni hükûmet seni hemen asar, diye cevap veriyor.

Bunun üzerine Aziz bey:

— Doğru söylediğin için seni bağışlıyorum, yok eğer bana keyif bağışlamak için seni şöyle yapacağız, böyle yapacağız deseydin seni bu cezaevinde rahat yaşatmazdım, diye cevap verir.

Aziz bey öleli epeyce oldu. Allah taksiratını affetsin. Esasen şimdi bizim koğuş arkadaşlarından hemen hemen sağ olan yok. Sabahattin bey koğuşta en çok beni severdi, bu dostluğumuz dışarı çıktıktan sonra da devam etti. Kendisini bir Ankara'da bir defa da İstanbul'da gördüm.

— Koğuştaki diğer arkadaşları ile geçimi nasıldı?

— Koğuşta Mustafa ağabeyimle pek anlaşamazlardı. Şimdi aralarında geçen bir konuşmayı hatırlıyorum. Sabahattin Ali kendiliğinden bizimle siyasetten falan konuşmazdı, sorunca konuşurdu, bir defasında Ankara'daki mebusların, büyük memurların yolsuzluklarından bahsetmişti, Mustafa ağabeyim de ona:

— Bak sana hükûmet bu kadar para sarfetmiş, okutmuş adam etmiş, ayıp değil mi böyle fikirlere kapılmışsın, hükûmetle uğraşırsın, deyince o da:

— Bana komünist diyorlar ama işte yaşayışımı görüyorsunuz, ya sana ne demeli Mustafa efendi, koğuşta içki içersin, kumar oynarsın, on kuruş yevmiye ile fakir fıkarayı çalıştırıp oturduğun yerde dışarıya mal satıp para kazanırsın, diye cevap vermişti.

Müdür Cevdet bey Mustafa ağabeyimle iyi konuşurdu. Başgardiyan akrabamızdı. Onun için bizim koğuşa pek karışan olmazdı. Koğuşta kuş besler, kâğıt oynar, çalgı çalar, hatta koğuşun karşısındaki

jandarma nöbetçi kulübesine ip atmıştık, istediğimiz zaman ipe şişeyi bağlar içeri çekerdik. Koğuşun bir yerinde gizlediğimiz tabancamız vardı. Sabahattin beyden çekinirdik. Uyusun da tabancayı saklayım diye beklerdim, fakat bir türlü uyumaz, kitap okurdu. Sonraları birbirimizi tanıyınca bir çekingenlik kalmadı. O zaman iş yurtları yoktu, herkes kendi namına çalışırdı. Şimdiki dış avluda kaleye bitişik barakalar vardı. Kimi demircilik yapardı, kimi marangozluk. İyi marangoz ustaları vardı. Fakat sermayeleri olmadığı için dükkân tutamıyorlardı. Bizim vaziyetimiz iyi idi. Dışardan ceviz kereste getiriyorduk. Bir baraka kiraladık. Yevmiye ile o zamanın parasıyla on kuruşa mahkûm çalışıtıyorduk. Cevizden tavlalar, tepsiler, sigaralıklar, dikiş kutuları, kotralar yaptırıyorduk. Bu el işleri dışarda çok rağbet görüyordu. Sonra Türkiye'nin her yerine (Sinop cezaevi el işleri) diye yayıldı. Sabahattin Ali'nin (on kuruşa adam çalıştırıyorsun) dediği bundan kinayedir. O zamanlar mahkumün çoğu fakirdi, yanında sigara paketi taşıyan mahkûm sayılıydı. Sabahattin Ali'nin bir sözünü hiç unutmam :

Kavi iltimas
Delikli temas
Mağdeni has.

Kuvvetli torpil, kadın, para. Bu üçünün halledemiyeceği şey yoktur derdi. Hüseyin cezaevine şöyle bir bak, bir tane varlıklı, nüfuzlu bir adam var mı? hepsi fakir fıkara.

Cezaevinde o zamanlar yani 1932 - 1933 yıllarında 700 - 800 civarında hükümlü vardı, koğuşlar doluydu. Kısımlar arasında şimdiki bölmeler yoktu, her kısım diğerine gidiyor, görüşme yapabiliyordu. Birinci kısımda kürtler vardı. Bunlar Dersim isyanına katılmaktan hüküm giymişlerdi. 1933'ten evvel çıkan bir afla serbest bırakıldılar. İkinci kısımda lazlar vardı. Üçüncü kısımda yani Karadağ dediğimiz kısımda yerliler yatıyordu. Amasya, Çorum, Kastamonu gibi Anadolu'dan gelen hükümlüler de bizim kısma veriliyordu. Bir de o zaman çıkan şapka kanununa karşı gelip şapka giymemekten dolayı mahkûm olmuş bir gurup vardı. Çoğu Erzurum'lu idi. İstiklâl Mahkemesinde idama mahkûm olan Erzurumlu Rüştü Paşa'nın kardeşi de bunların arasında idi. Çoğu yaşlı, sakallı, hacı hoca tipi insanlardı. Onlar da fazla kalmadılar, bir afla çıktılar. Yani 933 affından evvel çıktılar. Trabzon'da da şapka giymek istememişler, bunun üzerine Hamidiye zırhlısı limana girip ihtar veriyor : ya şapka giyersiniz, ya da şehri yerle bir ederim. O zaman hepsi (şapka da giyeruz...) demişler.

— Sabahattin Ali'nin ziyaretçisi olur muydu?

— Sabahattin Ali cezaevine geldiğinde bekârdı. Dışardan pek geleni olmazdı. Sinop'tan bir ilkokul öğretmeni ziyaret ederdi. Bolulu Fatma Hoca. Müdür Cevdet beyin odasında ve Müdür beyin yanında görüşürlerdi. Posta ile kitap, mecmua gelirdi.

— Para gelir miydi?

— Gelen parası ancak yemek parasına yetişirdi. Bize erzak dışardan, evden gelirdi, olmıyanı dışardan aldırırdık. Yemeği ben yapardım, yapılan masrafı sonradan taksim ederdim. Yemek parasından tahliye olduğu zaman bana biraz borcu kalmıştı. Cezaevinden çıkınca Ankara'ya gitmiş, Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürlüğüne girmiş. Cezaevinden çıktıktan bir sene sonra mıydı, neydi bir gün Ankara'da rastladım, çok sevindi, işinden memnun olduğunu söyledi. Beni lokantaya götürüp ağırladı. Hapishane hatıralarından bahsettik, borcunu unutmamış, ben almak istemedim, ısrar ettim. Parayı almayacağımı anlayınca beni Sümerbanka götürdü, bir takım elbiselik kumaş alıp verdi.

— Cezaevindeki yaşayışında Sabahattin Ali'nin sana bir etkisi oldu mu?

— Biraz önce de söylemiştim, İstanbul'dan gelen siyasî suçlular cezaevinde cevizden el işlerini geliştirmişlerdi. Biz de bir baraka kiralamış, hem maddesini temin etmek suretiyle el işleri yapıyorduk. Sabahattin Ali işçilere az para vererek çalıştırmamızı beğenmiyordu ama yeni modeller ve yeni pazarlar tavsiye ederek el işlerini teşvik ediyordu. Biz o zaman yaptığımız işleri dışardaki adamlarımıza gönderiyorduk, onlar da vapur geldiğinde yolculara satıyorlardı. Sabahattin Ali bu işleri burada değerine satamıyorsunuz, Mersin'e gönderin, orada çok para eder demişti. Bu tavsiyesi üzerine tahliye olunca Mustafa ağabeyimle beraber Mersin'e gittik, yanımızda da epeyce mal götürmüştük. Ceviz tavla, kotra, sigaralık, dikiş kutusu v.b. gibi şeyler. Bunlar (Sinop hapishane işi) olarak çok rağbet gördü. Orada bir dükkân kiraladık, işler iyi gidince, İzmir Fuarına gittik, bir pavyon kiraladık, hatta daha sonra Ankara Yerli Mallar Sergisi'ne bile katıldık, çok alâka gördük. Bizi bu işe teşvik eden Sabahattin Ali'dir.

— Koğuşta size hikâye yahut şiir okur muydu?

— Bizim koğuşta hikâyeden, şiirden anlayan yoktu. Sinop'un yerlisi dört beş kişiydik, diğerleri köydendi. Biz içki içer, oyun oynardık. O yatağına çekilir, kitap okurdu. Yalnız türküyü beraber söylerdik. Sonradan okuduğum (Katil Osman) hikâyesi aynen olmuştur. Yazdıkları doğru. Osman biz içerde iken kahvede bir adam öldürüp gelmişti. Çelimsiz bir çocuktu, iddia üzerine adam vurmuş. Belediyeden

emekli Necmi Tahmas'ın ağabeyi. Osman rahmetli olalı on beş sene kadar oldu.

— Cezaevinden çıktıktan sonra başka görüşmeniz oldu mu?

— Cezaevinden çıktıktan sonra Ankara'da iki defa görmüştüm, ilk görüşümü anlatmıştım. İkinci görüşümde Konservatuarda öğretmen olduğunu söylemişti. Sonra İstanbul'a gitmiş, bir gazete çıkarıyor diye duymuştum, Marko Paşa'mıydı neydi? Ölümünden önce İstanbul'da Balıkpazarında rastladım, içki içiyordu, çok üzüntülü gördüm,

— Yahu Hüseyin sen beni hep sıkıntılı günlerimde görürsün, dedi. Ordan burdan konuştuk, bir sene kadar hapis cezası varmış,

— Sabahattin bey bırak şu siyaset işlerini demiştim. Herhalde o sene sınırdan çıkarken vurmuşlar.

Nedim Gürsel

UZUN SÜRMÜŞ BİR YAZ

Öyküler / Cem Yayınevi / 15 Lira

türkü

halil uysal

Ağaçlara bakarım
Ağaçlar yeşil
Kırık bir dal içimde

Denize bakarım
Deniz mavi
Kırık bir cam içimde

Sonsuz göğe bakarım
Öyle duru aydınlık
Yoğun bir sis içimde

Aynalara bakarım
Aynalar dalgın
Yüzüm yangın içinde

Uzaklara bakarım
Koyup gidersin beni
Böyle kan ter içinde

yaralı bir aşk

•

metin altıok

I.

Şu bizim dışa dönük gözümüz,
Bir daldan bir orman çıkaran
Usumuza her zaman.
Şu bizim bulup seçen gözümüz,
Bir kuşu yüzlerce yapan,
Bir kanatla göğünü durmadan kımıldatan
Bak çapak tutmuş sevgiyi çoğaltmaktan.

Şu bizim çok arayan gözümüz,
Baktığına karıştıran kendini,
Aldatılan, yadsınan, başımıza vurulan.
Bir yas çıkarır ortaya yaşamasından
Suskun ve gizemli,
Küflü bir kitap gibi, yazısı okunamayan.

II.

Sonbahar —ki acının değişmez dipnotudur—
Sesinin solgun göğünde,
Küçük bir yıldızla bir harfi tutuşturur.
Savrulur her yana kavruk kelimelerle,
Yüreğini acıyla buruşturur.

Bakışının pasıyla zırhlanan dünya,
Binlerce pıtrak yapıştırır yüzünün kumaşına.
Sonbahar —ki doyumsuz bir aşkın sonudur.

III.

Islanmış taşlığında suskun bir bekleyişin,
Yutar yalnızlığın buzdan ayını
Akşam sefaları içinde karanlık gözlerin.
Döker çiçeğini sararan rengiyle,
Yaralı bir aşkla seyiren derin.
Ve aklın seni sürgüne gönderir
Yüzüne iğreti gelen isminle
En yalnız köşesine donmuş yüreğinin.

IV.

Şimdi aşk kaçmış bir ilmektir gövdenin örgüsünde,
Uykusuz bir gecenin çitlerine takılan.
Sökülür durmadan uzayan ipliğiyle,
Sarılır mekiğine sabahın
Ürkek bir güvercin halinde.
Ve sen eksildikçe o güvercin tamlanır,
Kanatlanır böylece köpüren özlemiyle,
Uçar gider geçmiş bir günün ardından,
Bir tüy kalır geriye senin bittiğin yerde.

V.

Yüzüne vurur gölgesi gördüğün düşün,
Ölüme benzer soğuk bir uykuda.
Artık kardır savrulan bütün uzak yollarda,
Uykuyla uyanıklık arasında.
Kardır çiğnenmiş kuş ayaklarıyla,
Yastık kılıfının ucunda, bu bembeyaz dantela.

VI.

Bunları yap, sakın unutma;
Mum yak bir aşkın sıcak anısına,
Suyla hesaplaş, rüzgâra sür yüzünü,
Cesedini bul bir yokluğun kıyısında.
Bunları yap, sakın unutma!

Yasını tut, günlerce ağla.
Mandalı düşmüş bir kapak
Göğsünün kuşsuz kafesinde,
Tak tak vururken sızlayan boşluğuna,
Yasını tut, günlerce ağla.

Sonra git yeni bir aşkı bulmaya,
Bir yağmur sonrasının
Duru aydınlığında
Yıkanmış avlun, dinmiş uğultunla.
Sonra git yeni bir aşkı bulmaya.

1975 mimarî mirası koruma yılında safranbolu olayı

●

sezer tansuğ

Çukur vadinin içindeki demir çelik fabrikasının dumanı yeşil yamaçlara, meyva bahçelerine ve ahşap mimarî mirasın raslantıyla, hüdadan korunduğu Safranbolu kasabasına ağır ağır yaklaşmaktdır. Yeşili ve maviyi de karabükmektir niyeti anlaşılan. 1975 Mimarî Mirası Koruma Yılının uluslararası sloganı ise «*Geçmiş İçin Bir Gelecek*» idi. Safranbolu'da bu özel yıla bir katkı olarak düzenlenerek, 30 Ağustos - 5 Eylül arasını kapsayan konuklar haftasında «gelecek için bir geçmiş» sloganı bile ağır basmadı. Yılın sloganı hafifleye hafifleye bir ruhu lâtif oldu. Ahşap mimarî mirasın karşısında romantik beğeni feryadlarıyla karışmış bir lâtif parfüm. Kapağını hiç açmaya gelmez, bir uçuverdi mi o da Karabük'ün zehirli kükürt dumanına karışıp gider. Ne pişiyor bu duman altında acaba? Pomme, cuite! elma piş ve derhal ağzıma düş örneği bir düş koruma, çevre düzenleme ve kent plânlama kariyerinin müthiş moda meraklısı çifte çifte dilbaz mimarlar arasında salındı.

Safranbolu'da ahşap tarihsel mirasın korunması, sıhhîleştirilmesi, onarılması, bakımı, tanıtılması gibi pek karmaşık bir sorunu, sözde bilimsel sınıflandırma ve saymacaların yalınlığına indirgemek eğilimlerine karşın, karmaşık simgelerde özdeşlik hakkını aramayı yeğlerdim. Güncel yaşamın yalın sınırlarında savaş veren tarihsel miras, sözde bilimsel - nesnel yalınlığın gerçekte yıkıcı olan çapraşıklığı karşısındadır.

Safranbolu'nun tarihsel ahşap evler, konaklar mirası gittikçe artan bir hız ve çoğunlukla bir gecekondu sorununa dönüşüyor. Gittikçe karabükleşen bir lojman ruhu ile evler eski feodal çağ sahiplerinden kopuyorlar. Eski Bağlar yaylası, artık Safranbolu'dan çok Ka-

rabük çarşısına dönük konukseverce yenilenmiş aydın Safranbolulu-lara çevre olmuş. Bu aydın aileler bilinçli bir uygarlaşma ruhu ile konuklara gelecek dersi veriyor.

Kanımca tek güzel iş mimar - ressam Cihat Burak'ın her oturup eskizler çizip boyadıkça seyirci gönüllere sevgi dolduran naif, alçak-gönüllü çalışmaları idi. Hiç lâfa karışmadı, rakısını içti ve oturup dinledi seminer konuşmalarını, katlanabildiği ölçüde, fazlasını değil elbette. Çok söz, ama az şey söylendi gerçekte. Şu raslantıya bak ki, Safranbolu haftasının seminer programı, Cihat Burak'la geçen yıl Safranbolu'da Mustafa Kavsa'nın evinde kâğıdı ahşaba dayayıp pastelle 1/1 ölçeğinde çıkardığımız bir pencere kıyısı nişinin içine, sonradan onun güzel bir çiçekli vazo kondurduğu resmin, güzelce siyah beyaz çoğaltılan kopyaları ardına basıldı. Bu resim de bu semineri bağışlatmanın uysal bir simgesidir.

Seminer ve tartışmalarda bazı istisnalar dışında mimar edasından geçilmedi. Bu istisnalar arasında haftayı düzenleyen MTRE Başkanı Prof. Doğan Kuban, DGSA'dan Mehmet Çubuk, Müh - Mim. Yavuz İnce de vardı. Bağlar semtinin Değirmenbaşı mevkiindeki o 250 yıllık, geçen yıl viran gördüğümüz odayı onartan ve Safranbolu'-da gerçeklerle becelleşen tek mimar Yavuz İnce. Mimarlar ve restorasyon uzmanları arasındaki tartışmaların ağırlık noktasını bu aynalı oda tabir edilen, tek başına kalmış, ahşap bezemenin doruğu, saray mekânlarına taş çıkartan, o içli değerlerin nicesine sahip mekân oluşturdu. Mimar uzmanların çoğunluğu beğenmiyor onarımı, usturuplu usturupsuz yükleniyorlar Yavuz İnce'ye, o da alçakgönülle katlanıyordu. Giderek ünlü mimar Nezih Eldem başta olmak üzere, haşin eleştirilerini geri alanlar çoğaldı, o tek oda işi de tatlıya bağlandı böylece. Haftanın Safranbolu mimarî mirasını bir tüm olarak korumaya yönelik seminer toplantılarında çeşitli mimar ve uzman eğilimleri karşılaştı. Sanat Tarihi ve folklor amatörlerinin işe komik bir ciddiyetle yanaştıkları, Uygur, Orta Asya geleneklerinden dem vurdukları, ama Safranbolu'nun mimarî gerçeklerini unuttukları konuşme ve dia gösterileri de eksik olmadı. Eksik olmayanlardan biri de bir önceki hükûmetin Kültür Bakanı Bayan Nermin Neftçi idi. Yazıyı mimar jargonu zırva terminolojiye boğmamak için eğilimler yansıtmakta yararlı olabileceğini düşündüğüm bantları kullanmayı bir yana bırakıyorum. Ancak ele alış biçimlerinin, sistem geliştirme mistifikasyonundan, spekülâtif yorumlara, hattâ kabasaba anlamsız önerilere değin çok cepheli bir oyun olarak sahneye konduğunu söyleyebilirim.

Neden yaşamanın yalın, ayan beyan karşılıklarını terimcede bulmaya kalkışırlar bilmem. Neden çeviri alışkanlıklarıyla şu oluşup gideni zarif dil hünerlerinde donduruyorlar. Rapidograf gibi dilleri, T cetveli gibi çeneleri var, yaşamın devamlı rölevesini çıkartıyorlar. İçinde, dışında yaşananı devamlı ney eşliğinde diapozitif atraksiyonu haline getiriyorlar. Güçlü objektifleri, kadraj yetenekleriyle resmî geçit yaptırıyorlar. Bir Buster Keaton gerekir her zaman bu törenleri altüst etmek için. Bir clown, bir akrobat, ama hiç bir zaman onların kılıklarına, giysilerine bürünmemeli.

Konuk olduğum ölçülü, içtenlikli evin küçük oğlu tüm atraksiyona kafası bozulmuş, bunlar yepyeni çağların geldiğini görmüyorlar demiş, çelik ve beton özlemi ile çekmiş, Ankara'ya mimarlık okuluna dönüvermiş, haftanın sona ermesini beklemeden. Bu kadarı da fazladır belki. Ancak ne var ki 1969'da Ankara'da düzenlenen Mimarlık Seminerinden 1975'de Safranbolu'da düzenlenen bu seminer haftasına doğru gelişmenin ilginçten de ilginç dikalâsı olmuş. 1969 seminerinin ağırlık noktasını gecekondu sorunları, kentleşme sürecinin yoğun konut gereksinmeleri ve mimarlığın giderek sanat ve geçmiş kültürden bile bile uzaklaştırılan teknolojik değerlendirmeleri oluşturuyordu. O gün orada toplumcu sloganlar peşindekiler bugün Safranbolu'da her türlü tarihsel röleve zarafetinin temsilcisi kesildi. Ya 1969'da geçmiş kültürün yok olup gideceği kuşkusunu haklı göstermeye çalışan, böyle beyan ile teknolojik kompetanı kesilen tarihçi... bu kez bakıyorsun, gelecek ancak külliyen geçmiş kültür üstünde temellenir beyanıyla cakalanıyor. Gerçi gelecek külliyyen geçmişte temellenir, amma geleceğe açılan kapılar, ahşap kapılardan sökülen tokmaklarda temellenmez.

Safranbolu çarşısının göbeğinde, içinde modern bir heykel sergisinin düzenlediği Cinci Han ile, iki küçük dükkâncık dışında tüm dükkân kepenklerine kilit asılmış bir arasta var. Lonca geleneklerinin artık unutulduğu debbağlar, demirciler v.b. yakınlarda kümelenmiş. Biraz ötelerde tek bir yapı olarak, dıştan kâğıt helva sülemesiyle nakışlanmış yapının çivarında semer ustaları çalışıyorlar. Her bir semer, pop bir heykel.

Kapısında eski usul koca kilitlerin satıldığı Cinci Handa sergilenen heykeller, bu süratle onarım gerektiren mimarî anıtla alay ediyor gibiydi. Ama pek de cılız, gülünç bir alay hani. Gür anılarla dolu, mütevekkil han, taştan yapılmış olmanın verdiği güvenle geleceğe emin bakıyor ve haftaya katılan kültür müsteşarı Emin Bilgiç bu süratli onarımı sanırım sadece vaad ediyordu.

Safranbolu kadın ve özellikle erkek düğünü gecelerinde kendi kültürünü kendi koruyup ayakta tutmanın bir başka örneğini daha verdi. Yörükköy - Kastamonu karışımı oyun gösterisi dünyada benzeri olmayan bir olaydı sanırım. Motosiklet ve artan nüfus gürültüleri arasında neyzen Niyazi Sayın eski kent kültürün beyhude üfledi. Gözyaşı dediğin insanoğlunda hazırdır. Ancak, ney mesnevinin sonundan başladığı için, ayrı yerlerden yola çıkılmış, oldu. Sessiz gecenin içinde neye batmış o havuzbaşı güllü bahçede ise baklava börek sundular Safranbolulu rakik, sahici hanımlar.

Kastamonu'ya uzanan günübirlik yolculuktan şoseyi enine tutmuş koskoca bir fallik eşek imajından başka pek hatırlanabilir şey yok. Bir de dönüşteki köy ziyaretinde sağnakta sığınılan kahvenin akan damı...

Bir de müze görmek gerekti elbet bu şirin gezide. Bu felâketi Kastamonu müzesinde tattık. Eşi az bulunur bir kültür mezarlığı. Parça parça numaralanıp sökülerek bir müzeye taşınması gerek bu müzenin, bekçisini de ihmal etmeyerek elbet.

Safranbolu Mimarî Değerleri ve Folkloru Haftası 1975 dünya mimarî mirası koruma yılına tipik bir Türkiye katkısıdır. Aydın saldırı karşısında kültürü koruma savaşı veren halk kesimini, genç rehber arkadaşları, MTRE Başkanı Prof. Doğan Kuban ve yardımcısı Doç. Dr. Metin Sözen'i ve haftanın .düzenlenmesinde çok emeği geçen MTRE'nin dinamik, genç, mizahçı ekibini yürekten selâmlarım.

Geçen sayıda Sezer Tansuğ'un Yüksel Arslan'ın Kapitali başlıklı yazısında Le Nouvel Observatuer'den çevrilen yazının, derginin hangi sayısında olduğu unutulmuştur. Özür dileyerek belirtiriz: Le Nouvrel Observatuer. No: 571 - 26 Ekim 1975 s. 26.

odysseus elytis'den şiirler

❁

çeviren : gürkal aylan

Odysseus Elytis —takma adı Alepoudelis— 1911'de Girit'te doğdu. Endüstri alanında tanınmış bir ailenin oğludur. Atina Üniversitesinde Hukuk ve Siyasal Blgiler öğrenimi yaptı. Paris'te filolojiye devam etti. Bir süre Fransa'da yaşadı. 1961'de Birleşik Devletleri ziyaret etti. Halen Atina'da yaşamakta.

KORENT GÜNEŞİNİ İÇİYORUM

Korent güneşini içiyorum
Mermer yıkıntıları okuyorum
Bağlardan, denizlerden yürüyorum
Gözlüyorum zıpkın boyunca
Kayan adak balığını
Buldum sonunda güneş ilâhisinin ezberindeki yaprakları
Ve kapısında tutkunun sevinçle beklediği o yaşayan ülkeyi.

Su içiyorum, meyva koparıyorum
Rüzgâr yapraklarına tutuyorum elimi
Limon ağaçları çiçek tozlarını suluyor yazın
Yeşil kuşlar düşlerimi yırtıyor
Ve ayrılıyorum bir bakışla
İçinde dünyanın yeniden yaratıldığı
Ve başlangıcından yüreğin boyutlarına dek
Güzel olan bir bakışla.

KUTLAMA TÖRENİ

Buraya dek getirdim yaşamımı
Bu noktaya dek, her zaman
Çırpınıp duran, deniz kenarında
Kayalar üstündeki gençlik, göğüs
Göğüse rüzgâra karşı,
Bir adamdan öte birşey olmayan
Serinlikle yeşil
Anlarını, sularla işitişinin
Görüntülerini, kanatlarla pişmanlığını
Birleştiren bir adamın
Gideceği yere dek
Ey Yaşam
Bir adama dönüşen bir çocuğun yaşamı
Her zaman deniz kenarında, bir martının
Gölgesi kaybolurken, güneşin
Ona solumayı öğrettiği sırada
Buraya dek getirdim yaşamımı

Beyaz artı, siyah toplam
Birkaç ağaç, birkaç
Islak çakıltaşı
Bir alnı okşayan hafif parmaklar
Nasıl alnı
Bekleyiş bütün gece ağladı ve
Ne bekleyiş var artık, ne gelen.
Bir ayak sesi yalnızca
Dinlenmiş bir ses, yükselen
İskelede dalgaların dövdüğü pupa, bir adı
Yazan ufkun koyu maviliğine
Birkaç yıl,birkaç dalga
Duygusal kürekçekiş
Aşkı çevreleyen koylarda
Buraya dek getirdim yaşamımı.
Kumda, kaybolacak olan acı tekerlek izi
— Kim ki onun sessizliğini bozan iki göz gördü
Ve onların günışığıyla karıştı, bin dünyayı örterek
Anımsatsın kanını ışığın yanındaki
Öteki güneşlere

Alevin bedeli olan birgülüş var —
Ama burada,kendine açık
Ve acımasız bir denizde yitiren bu belirsiz görünümde
Başarı döne döne uçan
Tüyler döker
Ve toprağa bağlanan anlar
Sabırsız ayakların altındaki katı toprağa
Başdönmesi için yaratılmış toprağa
Ölü volkana bağlı olan toprağa.

Buraya dek getirdim yaşamımı
Sıvı ögeye adanmış bir taş
Adalar aşırı
Dalgalardan daha alçak
Demirlere daha yakın
— Tekneler geçerken,yeni bir engeli
Tutkuyla kırarak ve haykırarak yengisini
Ve umut tüm yunuslarıyla doğarken
İnsan yüreğinde güneşin ganimeti —
Tuza bir resim çizer
Kuşku ağları
Çabayla oyulmuş
Ayrımsız, beyaz
Gözlerinin boşluğunu denize doğru çevirir
Sonsuzluğunu iyice pekiştirerek.

EGE MELANKOLİSİ

Akşamüstünün durgunluğuna bağlanan ruh!
Uzak sahilin seslerindeki dinginlik!
Ağaçların pelerinindeki guguk kuşu
ve balıkçı aşının gizemli saati,
armonikasını çalan deniz
kadının uzun ağlayışı,
göğüslerini açan duşu,
belleğin beşikleri bulduğu
ve leylâğın batan güne ateş serptiği bu saatte!

Esintinin ittiği kayık
ve yelkenlerle giderler
zambak sürgününün sevgilileri;
ama gece nasıl da bekler bur'da, uykuda.
mırıldanan saçlarla, parlayan boyunlar üzerinde
ya da büyük beyaz sahillerde;
ve nane ve fesleğen kokan genç kızların düşlerinden, toz
nasıl da dökülüp yayılır yukarıya
Orion'un altın kılıcıyla!

Orada,rüzgârları kuru kekiklerle yakan
eski büyücülerin durduğu kavşaklarda,
hafifçe, sessizlik sularıyla dolu bir testi tutarak,
Cennete giriyormuşcasına, kolayca
yumuşacık kesilir üzerine basılan gölgeler...
Ve tarlaları dölleyen cırcır böceklerinin duasından
güzelim kızlar doğarlar, ay derisine bürünmüş,
dansederek geceyarısının eşiğinde...
Ey işaretler, geçiyorsunuz
ayna tutan suyun derinliklerinden
—parıldayan yedi küçük zambak—
Geri döndüğünde Orion'un kılıcı
yoksul ekmeği lâmbanın altında
yaşamı ise yıldızların korlarında bulacak;
gökte kenetlenmiş cömert eller bulacak,
terkedilmiş yosunu, sahilin son çocuklarını,
yılları,yeşil mücevherleri..

Ey yeşil mücevher - hangi fırtına yalvacı gördü senin
günün doğuşuyla ışığı durdurmanı,
dünyanın iki gözünün doğuşundaki ışığı!

SALINAN BU RÜZGÂR

Ayva ağaçları arasında salınan bu rüzgâr
Asmaları emen bu böcek
Akrebin tenine yapışık bu taş giysi
Ve küçük, yalınayak çocuklara devleri anımsatan
Bu yığınlar, harman yerinde

Kıyametin imgeleri
Çam ağaçlarının parmaklarıyla çizdiği duvarlarda
Öğle vaktini sırtında taşıyan bu beyaz badana
Ve ağaçların kulaklarındaki ağustos böcekleri.

Büyük tebeşir yazı
Büyük mantar yazı
Ani esintilerle yana yatan kırmızı yelkenler
Deniz - düzlemi üzerindeki ak yaratıklar, süngerler
Kayaların akordeonları
Kötü balıkçıların parmaklarından bile kaçmayan
Güneşin oltalarındaki gururlu resifler

Hiç kimse yazgımızı söylemeyecek bize, bu belli,
Bizler güneşin yazgısını söyleyeceğiz.

YAZIN BEDENİ

Uzun zaman geçti son yağmurdan bu yana
Karıncaların, kertenkelelerin üstüne düşen
Şimdi güneş sonsuzca yanıyor
Meyva boya çalıyor ağzına
Toprağın gözenekleri ağır ağır açılıyor
Ve hece hece damlayan suyun yanında
Dev bir bitki güneşin gözüne dikiyor gözünü.

Karşı sahilde yatan kim öyle
Sırtüstü serilmiş, gümüş - yanığı zeytin yapraklarını tüttüren?
Ağustos böcekleri kulaklarında ısınıyor
Karıncalar göğsünde iş görüyor
Kertenkeleler koltukaltı çukurlarının otlarına kayıyorlar
Ve ayaklarının yosunu üzerine vuruyor, hafifçe,
Şunları söyleyen küçük sirenin yolladığı dalga :
«Ey yazın bedeni, çıplak, yanık
Yağın ve tuzun kemirdiği beden
Kayanın bedeni ve yüreğin ürpertisi
Söğüt saçındaki büyük karıştırıcı rüzgâr
Kasıktaki kıvırcık tepenin üzerindeki fesleğen kokusu

Yıldızlar ve çam yapraklarıyla dolu
Beden, derin teknesi gününü

«Yumuşak yağmurlar gelir, sert dolular
Toprak, derinlerde öfkeli dalgalarla kararan
Kuzey rüzgârının pençesine yakalanır, dövülerek,
Tepeler bulutların yoğun memelerine dalar
Ve sen gene de, bunların ötesinde, tasasız tasasız güler
Ve ölümsüz anını yeniden bulursun
Güneşin seni tekrar kumlu kıyılarda bulduğu gibi
Göğün seni yeniden çıplak sağlığında bulduğu gibi.

ÇILGIN NAR AĞACI

Güney rüzgârının kemerler arasından ıslık çalarak estiği
Bu bembeyaz avlularda, söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Rüzgârın inatçılığıyla verimli kahkahasını dağıtarak
Ve fısıldayarak, ışıkta kayan, söyle, çılgın nar ağacı mı
Şafakta yeni doğmuş yapraklarıyla titreyen,
Renklerini ortaya koyan, bir utku titreyişi içinde?

Çıplak kızların uyandığı ve buğday rengi kollarıyla
Yonca topladıkları ovalar üzerinde
Düşlerinin çevresinde dolaşan - söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Işıkları onların yeşil sepetlerine dolduran, kuşkusuzca,
Onların adını kuş cıvıltılarıyla bağıran - söyle bana
Çılgın nar ağacı mı, dünyanın bulutlu gökleriyle savaşan?

Kendini kıskançlık duygusuyla, yedi çeşit tüyle süslediği gün,
Ölümsüz güneşi göz kamaştıran bin prizmayla donatan
Söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Koşarken, bir atın yüz kamçıdan oluşan yelesini tutan
Asla üzgün ve yakınmacı olmayan - söyle, çılgın nar ağacı mı
Haykıran, şimdi sökmekte olan yeni umudu?
Söyle bana, çılgın nar ağacı mı, dalgalandıran uzakta
Soğuk alev yapraklarından bir mendili sallayarak,
Bini aşkın gemiyle doğacak bir denizi,
Binlerce kez yola çıkıp kokusuz sahillere

Giden dalgayla - söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Tepedeki armayı gıcırdatan, ışıltılı havada?

Parıldayan ve kutlayan mavi üzüm salkımlarıyla, yüce mi yüce,
Mağrur, tehlike dolu - söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Işıkla kıran, yeryüzünün ortasındaki şeytan fırtınalarını,
Ve alabildiğine yayan, şarkılarla süsülenmiş zengin günün
Safran gürültüsünü - söyle bana, çılgın nar ağacı mı
Günün ipek giysisini çözen aceleyle?

Nisan başının çocukları, Ağustos cümbüşünün cırcır böcekleri
Söyleyin bana, o mu oynayan, öfkelenen, baştan çıkaran
Kötü kara karanlığı silkip atan tehditlerin içinden
Güneşin, kuşları kendinden geçiren kucaklaşına dökülen
Söyleyin bana, o mu, kanat açan nesnelerin göğsü üstünde
Bizim en derin düşlerimizin göğsü üstünde - çılgın nar ağacı mı?

KAYALARIN TEKNESİ

Bir fırtına tadı var dudaklarında - gün boyu
Nerelerde gezindin, koyu özlemiyle taşın, denizin?
Kartal taşıyan bir esinti çırılçıplak soydu tepeleri
Senin kemiği özleyişini soydu
Ejderin bildirisini aldı gözbebeklerin
Anıyı köpükle lekeleyerek!
Nerede cüce Eylülün alıştığımız bayırı
Killi toprağı üzerinde oyun oynadığın, bakarak
Öteki kızların yaptığı geniş dizilere
Arkadaşlarının kucak dolusu çiçek bıraktığı köşelere.

İyi ama, bütün gece
Nerelerde gezindin, koyu özlemiyle taşın, denizin?
Çıplak suyun parlak günlerini saymanı söylemiştim sana,
Sevinmeni, nesnelerin sabahında,
Ya da tekrar gezinmeni sarı ovalarda
Göğsünde bir ışık yoncasıyla, ey şiir tanrıçası.

Bir fırtına tadı var dudaklarında
Kan kadar kırmızı bir giysin

Derinliklerinde altın yazın
Ve üzerinde sümbüllerin kokusu - İyi ama nerelerde gezindin
Sahillere, çakıl dolu koylara indiğinde?

Soğuk tuzlu yosunlar vardı orada
Ama derinde kanayan bir insansı duygu
Ve sen kollarını açtın, onu adlandırmanın şaşkınlığı içinde
Derinliklerin berraklığına tırmandın usulca
Kendi denizyıldızının parladığı derinliklerin.

Dinle. Sözcük yaşlının korunusudur
Ve zaman, insanların tutkulu yontucusu.
Güneş onun üzerinde durur, bir umut yaratığı gibi,
Ve ona daha yakın olan sen, bir aşkı kucaklarsın
Bir fırtına tadıyla, dudaklarında.

Sana göre değil, ey acıdan yapılma insan, başka bir yaz düşünmek,
Irmaklara göre değil, yataklarını değiştirmek
Ve seni tekrar annelerine götürmek
Senin işin değil öteki kiraz ağaçlarını öpmek
Ya da kuzeybatı rüzgârının sırtına binmek.

Sen, dünü yarını olmayan sen, tutunup kayalara,
Ve meydan okuyarak tüm tehlikelere, bir kasırga duruşuyla,
Senin olan bilmeceye veda edeceksin.

teknoloji olgusu: insanın kurtuluşu mu, yabancılaşması mı? [1]

•

mathilde niel'den çeviren : yurdanur salman

Mathilde Niel, son yıllarda yabancılaşmış toplumlardaki more'ların *ve toplumsal kurumların eleştirisiyle uğraşıyor. Bu araştırmasıyla ilgili olarak Sorbonne'da sürekli konuşmalar yapıyor, birçok inceleme yayınlıyor; bunların arasında* Erich Fromm'ın İnsancıl Ruhçözümlemesi, Sevginin Başarısızlığı, Mikrofizik ve Metafizik, Açık Bir İnsancıllık Arayışı İçinde Boris Pasternak *adlı incelemeler var. 1915'te doğan Mathilde Niel, II. Dünya Savaşı sırasında, Fransız Direnme hareketindeki eylemleri yüzünden yüksek öğrenimine ara vermek zorunda kaldı. Savaştan sonra André Niel'le birlikte araştırmalarını sürdürdü ve yaratıcı vicdanla yabancılaşmış vicdan süreçlerini çözümledi.*

Burada ele alacağım sorun çağdaş insanın karşısına çıkan en ciddi sorundur kuşkusuz. *Teknolojiye dayanan bir uygarlıkta birey ne olacaktır?* Bir buhran evresinden sonra otomatikleşmiş robotlara mı döneceğiz, yoksa sonunda kurtulacak mıyız?

Çağımızı teknoloji olgusunun yönettiğinden kimsenin kuşkusu olamaz. Ondokuzuncu yüzyıla dek teknikler çok yavaş gelişmişti; tekniklerin birbirine dönüşmesi bir bireyin yaşamında farkedilemeyecek ölçüde yavaş oluyordu. Şimdiyse teknolojik gelişme hızlanmış, yalnızca iş yaşamını değil, aile yaşamını ve boş zamanlarımızı da etkisine almıştır. Savaş ve barış teknolojiye bağlıdır. Teknoloji, doğal

(1) *24. Kasım. 1962'de Sorbonne'da yapılan bir konuşma.*

çevremizi ve yaşama koşullarımızı değiştirmektedir. Ruhlarımızı bile etkisine almıştır; zamanımızda geliştirilen teknikler —reklâmlar ve propaganda gibi— insan zihniyle oynar, onu koşullandırır.

Teknolojinin birey yaşamı üzerindeki bu etkisinden büyük sevinç duyanlar var; insanın kurtuluşunun teknolojik gelişmeden sonra gerçekleşeceğine inananlardır bunlar. Bazı kimselerse korkuya kapılıyor; bu gelişmede insanın en son tutsaklık evresini görüyorlar. Kime inanacağız? *Teknoloji bireyi yabancılaştıran bir etken midir, yoksa onu kurtuluşa götürecek bir etken mi? İnsanlaştırıcı bir etki mi, insanlıktan çıkarıcı bir etki midir yaptığı?* Yanıtlamağa çalışacağım soru, en yalın biçimiyle, bu olacak.

KURTULMUŞ İNSAN, YABANCILAŞMIŞ İNSAN

Kurtulmuş insan ve yabancılaşmış insan'dan tam olarak ne anlıyoruz? Kurtulmuş insanın verici hırslarından arınmış birisi olduğunu söyleyebiliriz; aynı zamanda yaratıcı bir insandır o. El işinde, zihinsel çalışmada, sanat çalışmasında ya da başka insanlarla ilişki ve dostluklarında olsun böyle birisi, kişiliğini ve yeteneklerini hiçbir baskı olmadan yaratıcı eylemle ortaya koyabilir. Özgür insan aynı anda, kendisini bir bütün olarak algılayan ve öteki insanlarla bir duyan kişidir. Putları, dogmaları, önyargıları ya da öncül fikirleri olmayan bir bireydir. Hoşgörülüdür; derin bir adalet ve eşitlik duygusuyla doludur; kendisinin, aynı anda hem *bir birey* hem de *evrensel bir insan* olduğunun bilincindedir.

Yabancılaşmış insansa bunun tersine, ne kendisi olabilir ne de öteki varlıklar ya da nesnelerle yaratıcı bir bireşim içinde yaşayabilir. Zenginliğini değerlendiremediğinden kendi zamanı içinde yaşamaz; yalnız geleceğe ilgi duyar. Gelecek onu, bir çeşit değişme ya da bir model ya da ülkeye uyma isteği peşinden sürükler. Yabancılaşmış insan kendi başına düşünüp eyleme geçemez; her zaman kendi dışında birşeye ya da birisine, geleneğe, bir inana, bir ideolojiye, aşkınca bir varlığa ya da üstün bir kimseye başvurur. Başkalarıyla ikili bir konuşma içinde ya da iç huzuruyla yaşamayı bilemez; her zaman tapacak ya da hizmet edecek, nefret edecek ya da savaşacak birisine gereksinme duyar. Ömrünü birşey *peşinde* geçirir; ya *mutlaklaştırılmış maddesi bir erek* (zenginlik, rahat, üstünlük simgeleri) ya da gene mutlaklaştırılmış, sonunda onu yaşamı ve dünyayı küçümsemeğe götüren *ruhsal erekler* peşinde koşar. Zaman zaman bu mutlak ereğe ulaştığına inanır; o zaman neşe ve coşkunluk duyar. Bazan da gerginlik içindedir, kendini değersiz bulur, ruhsal çöküntü duyar. Ömrü

istemek, ummak, umutsuzluğa kapılmak, tapmak ve küçümsemekle geçer. Yabancılaşmış insan gergin, yılmış, zorbadır; dar görüşlü, hoşgörüsüz ve otoriterdir; tutkulu adamdır. Ama aynı zamanda otorite karşısında sinen, başkaları gibi düşünüp davranmamaktan korkan insandır; korkak, ürkek, boyun eğen kişidir: *sürü adamıdır.*

Kurtulmuş insan eliaçık ve yaratıcı olduğundan ütopya peşinde koşmaz; izlenmesi gereken soyut bir örnek de saymaz kendisini: *o, bizim içimizdedir.* Bu yaratıcı insan olmasa bilim, sanat, kardeşlik eylemleri, hoşgörü ya da toplumsal ilerleme diye birşey olmazdı. Birbirine sımsıkı bağlı sağlam aileler ya da sadık dostlar da bulunmazdı. Ne yazık ki, toplumda olduğu gibi bireyde de, özgürleştirici güçlerle yabancılaştırıcı güçler çatışmıştır hep. Yabancılaştırıcı güçler çoğunlukla ağır basmıştır. Zamanımızda insanlıktan - çıkarıcı güçler öylesine artmıştır ki, birey de tüm insan türü de tehlikeye düşmüştür. Aynı zamanda öğrenim gören insanların, kitap okuyan, iyi müzik dinleyenlerin sayısı da artmakta, insanlar arasında kardeşlik duygusu gelişmektedir; insandan nefretin yanında insana saygı da vardır bugün. Teknolojinin gelişmesine insana saygı açısından mı, yoksa insanda nefret ederek mi girişileceğini durup düşünmek zorundayız.

İNSANLAŞTIRICI BİR ETKEN OLARAK TEKNOLOJİ

Teknolojinin gelişmesinin birçok insanın yaşama düzeyini yükselttiği, bedensel acıları giderdiği, insanı istenmeyen işlerden kurtardığı, insan ömrünü uzattığı yadsınamaz. Aç, üşüyen ya da acılar içindeki bir insan, insan olamaz. Öyleyse bu açıdan teknoloji bir kurtarıcı olmuştur.

Birçok iktisatçı, teknolojinin zekâyı uyandırdığını, girişim ve yaratıcılığı dürtüklediğini savunuyor. Fransız iktisatçılarından Georges Fourastié'yle Louis Armand bu görüşteler. Onlara göre modern dünya makinaları, örgütleri yaratacak ve geliştirecek yaratıcı kafalara gereksinme duymaktadır. Sayıları gittikçe artan ince ve karmaşık makinaları kullanmak ve onarmak için zekâca uyanık, kendi özel alanlarında uzmanlaşmış işçilere gerek vardır.

«Yeni iş örgütünün ulaşmağa çalıştığı ideal sınır, işin bir tek tip eyleme indirgendiği örgüttür: girişim gücü.» diyor Fourastié (2).

Bu iktisatçılar işçilerin gittikçe tarım kesimiyle ekonominin teknik bakımdan ileri sanayi kesiminden (birinci ve ikinci kesimlerden)

(2) *Jean Fourastié, Le Frand espoir du XXe siecle (Paris: P.U.F.,) s. 184.*

üçüncü, daha bireyselleşmiş hizmetler kesimine aktarılacağını söylüyorlar. Örneğin, otomasyonda pek fazla işçi ve teknisyene gerek kalmayacaktır; oysa berber, çamaşır işçisi, boyacı, tamirci, dişçi, doktor öğretmen, banka, sigorta görevlileri ve öteki görevlilere istek çoğalacaktır. Tüketim mallarına olan istek sonsuza dek artamayacağından kısa zamanda bir doyma noktasına varılacaktır; insanların yiyeceğe, ev araçlarına olan istekleri azalacak, oysa resim, plâk, mobilya, sanat yapıtları istekleri artacaktır. Üçüncü kesimdeki işin türü, kültürün evrensel bir yayılma içinde olması yüzünden insan, tam bir birey olarak gelişebilecektir. Hiç değilse, geleceğin bize verdiği umut budur.

Bundan başka, teknolojinin gelişmesi çalışma saatlerinin azalmasına, boş zamanların artmasına yol açacaktır; artan boş zamanlarda her birey (evde ufak tefek işlerle oyalanmak, bahçede çalışmak, resim yapmak ya da müzik dinlemek gibi), istediği şeyi yapabilecektir. Boş zamanların kültürle doldurulmasına, gittikçe artan iyi plâkların ve ucuz kitapların katkısı da büyük olacaktır kuşkusuz.

Ama teknoloji herşeyden çok, toplumsal ilişkileri daha sıcaklaştıracak, toplumsal adalet ve eşitliğin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Rahatlık yaygınlaşmaktadır halk arasında: giysiler, konutlar birbirine benzemektedir. Zengin de yoksul da aynı yolları kullanıyor, tatillerinde aynı yerlere gidiyor, aynı gazeteleri okuyor, aynı televizyon programlarını izliyor. Ulaşım çabukluğu yüzünden aynı yiyecekler herkese aynı anda ulaştırılıyor. Alışkanlıklar gittikçe birbirine benziyor ([3]). İnsan işçilerin kentsoylulaştığını, oysa kentsoyluların daha demokratlaştığını, toplumsal sınıfların değişmezlik özelliğini yitirmekte olduğunu görüyor. Bazıları, teknolojik gelişmenin sonucu olarak sermayeciliğin kendi kendine sönüp gideceğine inanıyorlar. Bir ülke sanayileşmeğe başladığında sınıflar arasındaki sınırların ortadan kalktığı görülmüştür. Nehru, trenlerde, ya da fabrikadaki sanayi zincirinin başında kast'ın süremesinin olanaksız olduğunu söylemiştir.

Şimdi artık fabrika ve laboratuarlarda iş birçok kişinin ortaklaşa çalışmasıyla çıkarıldığından, bilimsel buluşlar ve teknik yenilikler çoğu zaman yaratıcı bir işbirliği sonunda gerçekleşiyor; bu yaratıcı işbirliğinde, takımın her üyesinden hırssız bir tutum, bir alıp - verme tutumu içinde olması bekleniyor ([4]).

([3]) *Edgar Morin, L'Esprit du temps (Paris : Grasset)*

([4]) *Louis Armand, Michel Drancourt, Plaidover pour l'avenir (Paris: Calmann - Lévy).*

Son olarak da çağdaş bilgi aktarma teknikleri, bireylerin tüm dünyadaki insanlara, olaylara ilgi duymalarını sağlıyor. Bilim, televizyon, edebiyat, müzik ve filmler ulusal sınırları aşıyor; bu sınırlar önemini gittikçe yitiriyor. Louis Armand'a göre teknolojik bir uygarlıkta «uluslararası bir işbirliği gittikçe daha zorunlu oluyor» ve «herşey bizi herşeyi gezegenimiz çapında paylaşmağa itiyor» (5).

Başka bir deyişle, *bireylerin bütünlük içinde, gereksinme peşinde koşmadan ya da iş altında ezilmeden, kendi kendilerine karar verebilecekleri, yaratıcı olabilecekleri bir dünya uygarlığı* - teknolojinin bize sunduğu harika gelecek budur.

Ne var ki, çevremize şöyle bir bakmamız bu altın çağdan çok uzakta olduğumuzu göstermeğe yeter. Yirminci yüzyılın ortasında teknoloji uygarlığının bize sunduğu nedir aslında? Havası kirlenmiş yaygın kentler, geniş çaplı iş girişimleri, kişiliksiz hükûmet yapıları, en dürüst insan duygularını ve halkın en bayağı zevklerini sömüren bir basın ve radyo, en canavarca savaşı hazırlamak için harcanan akıl almaz paralar (6). Her yerde acılar, gittikçe artan hastalıklar. Totaliter ve dikta rejimleri karşısında demokrasinin genellikle gerilemesi. Teknolojik evrenimizin bize gösterdiği bu düşman, bu kötü yüzüdür işte.

Öyleyse sormağa hakkımız var: *bireyi kurtarabilecek, dünyadaki sınırları kaldrabilecek güçteki teknoloji neden tersine, insanın yabancılaşmasına yol açıyor?*

YABANCILAŞTIRICI BİR ETKEN OLARAK TEKNOLOJİ

Onsekizinci yüzyıldan bu yana, ama özellikle ondokuz ve yirminci yüzyıllarda, bilimsel ve teknik buluşlar eski dinsel, ahlâksal ve toplumsal değerlerin çökmesine yol açmıştır. Jaques Ellul'un deyişiyle dünyadan kutsal şeyleri kaldırmıştır.

Ne yazık ki insan, teknolojiyi *kutsallaştırmıştır* bu kez de. Yaşamı daha insanlaştıracak bir araç olarak kullanılmak yerine teknoloji, kendi başına bir amaç olmuştur. Teknolojinin ürettiği nesneler —bunların nasıl çalıştığını tüketicilerin çoğu anlamaz— gizlemli şeylerdir, yeni bir kültürün nesneleridir. Teknisyenlerin yaptığı işte yarı - dinsel bir çekicilik vardır. Eski uygalıklardaki rahipler gibi teknokratlar, fizikçiler, mühendisler, iktisatçılar da bugün bilgisiz

(5) *Aynı yapıt, ss. 97, 225.*

(6) *Gaston Bouthoul, Sauver la guerre'de (Paris: Grasset), dördüncü bir kesimden, savaş kesiminden söz eder.*

kitleleri gizemli bilgileri, güçleri ve yüksek armağanlarıyla istedikleri gibi kullanabilen bir yönetici sınıf oluşturmuşlardır.

Teknolojinin gelişmesi yeni bir ahlâk yaratmıştır. Yararlı araştırmaların, üretim ve çıkarımın gereksinmelerine boyun eğme, niteliğe, verimliliğe verilen önem bu yeni ahlâkın, *teknolojik ahlâkın, erdemleri* olup çıkmıştır. Öte yandan, tutkusuz araştırmalar, sanat, şiir, felsefi düşünceler vb. yeni günahlardır. Nancy Üniversitesi Bilimler Fakültesinden Profesör Roubault, insancıl bilimlere karşı gerçek bir nefret duymakla övünüyor: «Herşeyden çok gerekli olun», diye yazıyor, «gerçek metamatikçiler, fizikçiler, kimyacılar, biyologlar ve jeologlardır, *başkaları değil* (7). Geriye kalanlar tehlikeli ve kısır bir kalabalıktır.» (8) Jacques Ellul'un çok iyi bir biçimde gösterdiği gibi, böylesine büyük bir dinsel ve ahlaksal etki yaratan teknolojik totalitercilik aile yaşamımıza, boş zamanlarımıza ve eğitimimize de sinmektedir. Teknolojik totalitercilik siyasal yaşamda da egemendir, vatandaşın özgürlüğünü tehdit etmektedir. Demokratik ülkelerde bile propaganda radyoyu, televizyonu, basını bol bol kullanmakta, seçmenleri gittikçe daha çok koşullandırmaktadır. Üstelik, polis, rejime karşı olanları bulup çıkarmak için gittikçe daha yeni teknikler geliştirmektedir. Devletin, ideolojinin hizmetinde teknoloji daha da korkutucu birşey olmuştur.

Teknoloji-devlet-ideoloji bileşiği bir *üst-mutlak* oluşturur; bu da dünyayı egemenliği altına almayı ve kendine karşı çıkanları yok etmeyi amaçlar. Acımasız bir tanrı diye yüceltilen ve bireyin derin gereksinmelerini hiçe sayan bu ortak *üst-Mutlak* adına devlet, yayılma plânlarını hazırlar. Öteki dinler gibi teknoloji de bireye bir cennet vadeder; gökte bir cennet değil, gelecekte, yeryüzünde gerçekleşecek bir cennet. «Şimdiyle değil gelecekle ilgilenelim» der Louis Armand (9). Daha sonra, Fouristié'nin düşlediği «üçüncü uygarlığın» altın çağına ya da Marx'çı maddeciliğin düşlediği komünistler cennetine ulaşılacaktır. Bu arada yeni dinin yabancılaştırdığı insanlar sabırlı olmalı, acılarına katlanmayı bilmeli, kendi yokoluşlarını kendi emekleriyle hazırlamalıdırlar.

Yabancılaşmış kitlelere altın çağın gereksinmelerini kabul ettirebilmek için hemen dokunulabilecek bir mutluluktan, —*teknolojinin ürettiği maddesel mallara sahibolmakla duyulacak mutluluktan*— söz edilir. Yeni bir araba, yeni bir araç, yeni bir nesne edinmek bir din,

(7) *Sözcüklerin altını ben çizdim.*

(8) *Marcel Roubault, Le Monde'da, 20 Kasım 1958.*

(9) *Armand, aynı yapıtta.*

zengin ülkelerdeki bireylerin çoğunluğu için, yaşamın tek amacı olmuştur.

Reklamlarla beslenen bu modern yenilik kültü, bireyin isteklerini doyurarak, anlamsız şimdi'den kaçmasına yardım eder. Teknoloji çağı insanının büyük fabrika ve iş yerlerinin soyut, kırtasiyeci, mekanikleşmiş, binbir kişiye bölünmüş işlerinde kendini olduğu gibi ortaya koyamayacağı bir kez kabul edildi mi, elde edilecek bir nesnenin çekiciliği o nesnenin elde edilmesinin mutluluk getireceğine gizemli olarak inanma, iş gününe, amaç gibi, bir mutluluk katar. G. Friedmann'ın deyişiyle, «üretici olarak doyumsuz olan birey, tüketici olarak doyumuna ermeğe çalışır.» ([10])

Teknolojik uygarlıktaki çalışma koşullarıyla tehlikeye giren bir kült daha vardır; işin karşıtı olan boş zaman, tapılacak birşey olup çıkmıştır. 'Birçok işçi, gerçek yaşamını ancak boş zamanlarında yaşayabilir.' der Friedmann. Oysa, *işinde yabancılaşmış bir insan, boş zamanlarında nasıl yeniden bulabilir kendini?* Böyle birisi, şimdi'de nasıl yaşayacağını, nasıl düşüneceğini ya da nasıl yaratıcı olacağını bilemez. Boş zamanlarını okuyarak ya da kendini eğiterek, sevdikleri birşeyle uğraşarak geçiren birkaç kişi dışında sıkıntıdan patlayanların, zamanlarını işin yarattığı yabancılaştırmayı daha da artıracak edilgen eğlencelerle geçirenlerin sayısı ne kabarıktır? Fransa'da —bu kültür ülkesinde— insanların yüzde 58'i yılda hiç kitap okumuyor; geri kalanların çoğu da yılda bir ya da iki kitap okuyor; o da çoğunlukla polis romanları ya da hazır seçmeler.

Çoğu zaman tıka basa dolu bir trende uzun bir yolculuktan sonra akşam eve döndüğünde işçi ya da görevli, kendisini sayısız küçük işle karşı karşıya buluyor. Bunların arasında kırtasıyeci toplumumuzda gittikçe artan belge-doldurma işi de var. Sonunda işinden ve toplumsal zorunluluklarından kurtulduğunda, *bireyin* yabancılaşmış durumundan hemen yaratıcılığa, edilgenlikten özgür eyleme *geçmesi bekleniyor.* İnsanların çoğu bu ani değişimi yapamıyor: *onlar için yabancılaştırıcı işi yabancılaştırıcı boş zaman eğlenceleri izliyor.*

Bireyselliğinden böylece vazgeçmesi çağdaş insana hiç değilse birazcık mutluluk ve rahatlık getirseydi. Ama bu da olmuyor. Tersine, teknoloji çağının insanı bir çeşit aşırı ruhsal gerginlik içinde yaşıyor. Bir çok el işçisi için iş ve armağan saatlerle ölçülüyor. Reklamlar sonu gelmez bir isteme durumu, bu yüzden gerginlik yara-

([10]) *George Friedmann, Où va le travail humain? (Paris: Gallimard).*

tıyor; bireyler arasındaki rekabet 'satınalma gücünün yarışmalı bir biçimde gösterişe dönüşmesi' ([11]) sınırına dek götürülüyor. Bu gerginlik durumu huzursuzluk yaratıyor, birçok ruhsal-bedensel hastalığın nedeni oluyor. Yaşam güçlerini heyecan ve gerginlik dolu bir yaşam dışında nasıl kullanacağını bilmeyen çağdaş insan, rahatlık içinde nasıl yaşanacağını da bilmiyor. Böylece ödünleme yoluyla, boş zamanlarında bu rahatlama durumunu arayıp duruyor; ama artık onu yaşayamıyor; bu arayışı mutlulukla eşitliyor. Rahatlama, çağdaş insanın çok özlediği mutlaklardan birisi olmuştur. Oysa gerçek rahatlama arzulanan bir nesne olamaz. Gerçek rahatlama iş saatlarında, aile yaşamında, boş zamanlarda, sürekli bir kendini-denetleme ve denge durumunda yaşamaktan doğar. Rahatlama, *ayrıcalıklı* ideal bir amaç durumuna girdiğinde, yeni bir gerginlik nedeni olup çıkar. Teknoloji insanı, rahatlamayı yaşadığı durumlarda, özellikle boş zamanlarında ve tatillerinde sıkılır, huzursuzdur. Bu sıkıntı ve huzursuzluğundan kurtulmak için, gerginlik yaratıcı başka eylemlere kaçar: Yaşamın gürültülü ve çalkantılı olduğu yerlere ya da sinemaya gider, dergileri okur, araba sürer, satınalma duygusunu kamçılayan mağazaları dolaşır. Başka bir deyişle, yararsız eylemlere girişerek yaşamının dolu ve canlı olduğu sanrısını yaratmağa çalışır.

Ne var ki, teknoloji insanını besleyen yalnızca bu canlı ve *dolu yaşama sanrısı* değildir. Boyun eğme ve yaratmayı birbirine karıştıran teknolojinin bireylere yaratıcı oldukları sanrısını verdiğini de gördük. G. Friedmann'a göre bir kurumdaki personelin ancak yüzde 10'luk bir azınlığı girişim yeteneği isteyen işlerle uğraşmaktadır. Bunlar da plânlama bürosundaki denetleyicilerle teknisyenlerdir. Geri kalanlar (yüzde 90) «hiç ilgilerini uyandırmayan ve binbir parçaya bölünmüş işleri yürütmektedirler».

Teknolojik uygarlığımızın benimsediği sanrıların farkında olanlar kuşku ve kararsızlık içindedirler. Ne yapmamız gerekir? İnsanın bireyselliğini koruması, girişim gücünü kullanması, özgür ve yaratıcı olması ve bunların sonucu biraz yoksul ve ünsüz yaşaması mıdır iyi olan? — yoksa tersine, hıza ayak uydurması, servet biriktirmesi, kendisini teknolojik dünyaya uydurarak başarılı olması mı? Toplumsal başarıya, yabancılaştırıcı işe, aptallaştırıcı eğlencelere hayır demek toplum-dışı düşmek, çevreden kopmak, yalnız kalmak demektir. Ne var ki her normal insanda *kendisi olma* gereksinmesi, aynı zamanda *çevresiyle bağlılık kurma* isteği vardır. Kopma duygusu,

([11]) *Bu deyiş, George Friedmann'ındır.*

büyük acı veren bir duygudur. Sanayi toplumuna karşı çıkarak yaşayabilmek olağanüstü bir yüreklilik, çok sağlam bir insancıl inan gerektirir. Birçok kimsenin bireyselliğini bir yana bırakıp güvenlik bulmak amacıyla herkes gibi yaşamayı seçmesi ve yabancılaşmaya boyun eğmesi bundandır.

Bireyin kişiliğinin, dengesinin teknolojik uygarlığın ciddi tehdidi altında olduğundan kuşku yoktur. Tek çözümün sanayi-öncesi topluma dönmek olduğu sonucuna mı varacağız o zaman? Böylesi bir dönüş, o toplumların oldukça mutlu ve özgür insanlar yarattığını kabul etmek demektir; bireylerin yoksulluğundan, dinsel savaşlardan, iç ve dış çatışmalardan söz eden tarih bize durumun hiç de böyle olmadığını gösteriyor. Çağdaş insanın yabancılaşmasını *doğrudan doğruya* teknolojide bulanlar, insanın hep az-çok yabancılaşmış olduğunu, hiçbir zaman, dünyayla (olması gerektiği gibi) bir uyum içinde olan otonom bir birey olmadığını unutuyorlar. *Birbirlerine ve dünyaya yaratıcı bir biçimde bağlı, özgür insanlardan oluşan bir insanlığı ulaşılamamıştır daha;* Teknolojinin gelişmesi, yabancılaşmaya zamanımızda özel bir kolaylık sağlamaktadır, ama bu yabancılaşmanın tek sorumlusu teknoloji değildir. Doğrusu, teknoloji insanı, çoğu zaman sanıldığı gibi —bazılarınca *üstün sayılan,* bazılarınca *aşağı görülen*— yeni bir tür insan değildir. Aslında, bu teknolojiyi düşünüp gerçekleştiren insan, eskiden olduğu *gibi* kalmıştır. Dün olduğu gibi bugün de insan, zamanının çoğunu yalıncı mutlaklar, cennet bahçesi düşleri, ün ve güç peşinde koşarak geçirir; putlara, önderlere tapar; bazı adamlara saygı duyar, bazılarını aşağılar, önce sevdiklerinden sonra nefret eder. Erich Fromm'ın (12) gösterdiği gibi, sürüye katılmanın verdiği sıcak güvenlik duygusu uğruna, gerçek özgürlük ve onun getirdiği tehlikelerden kaçar.

Teknolojinin birçok işçiyi yorucu işlerden kurtardığı, çektiklerini hafiflettiği doğrudur; oysa işçilerin ruhları hâlâ tutsaktır. Bu yüzden teknolojinin insanı, 'kişiliksizleştirdiği' değil, onun yabancılaşmasını daha da keskinleştirdiği söylenebilir. Teknoloji ne iyiliksever bir tanrı ne de kötülük dolu bir şeytandır. Tapılacak bir mutlak ya da savaşılacak bir karşı-mutlak da değildir. Böylesi bir mutlakçılık tüm bağnazlıkların, teknolojik bağnazlığın da nedenidir. Aslında yaşayan insanlar, bilgisizlikten ötürü, gelecek insanlar uğruna

(12) *Bu konuda Erich Fromm'ın yapıtlarına, özellikle Özgürlükten Kaçış (1941), Kendini Savunan İnsan (1947) ve Sağlıklı Toplum'a bakınız bunların hepsi Holt-Rinehart ve Co., New York basımlıdır.*

kendilerini adamaya, onlar uğruna acı çekmeğe, ahret ya da dünya cenneti sanrısı içinde yaşamağa her zaman hazır olmuşlardır. *Günümüzde teknoloji, bu eski, mutlakcı ve duygusal düşünüşün yeni destekleyicisi olmuştur.*

Teknoloji, tutkularından arınmış insanların elinde zararsız, giderek yararlı birşey olabilir; ama yabancılaşmış insanların elinde bireylerin, uygarlığın, insan soyunun kendisinin varlığını tehlikeye sokmaktadır. Gerçek sorun, herkeste gizli bekleyen özgürlük, yaratıcılık ve cömertlik olanaklarının bir gün bütünüyle dışavurulup vurulamayacağını, sonunda insanın kendisi olup olamayacağını bilmektir. Bu yüzden insanın temel sorunu, teknoloji sorunundan bağımsız düşünülmelidir.

Jacques Ellul'un söylediği gibi, teknolojiyi gizemliliğinden kurtarmak, ona bir tanrı olarak tapılmasına bir son vermek gerektir. Ne var ki, bu da yeterli değildir. *İnsanın kendisi de yabancılaşmadan kurtarılmalıdır.* Bu incelemenin başında gördüğümüz gibi, teknoloji *yalnızca* yabancılaşmış bir bilincin dışavurumu değildir. Yabancılaşmış bilincin yanında az çok bastırılmış bir biçimde var olan özgür ve yaratıcı bilincin de dışavurumudur. Herkes için doğru dürüst bir maddesel yaşama koşulu sağlamak, insanları bıktırıcı ya da bitirici çalışmalardan kurtarmak, yaşam süresini uzatmak, yeni nesneler yaratmak —bütün bunlar akıllıca heveslerdir. Teknoloji *amaç* değil de *araç* olursa, yaşayan insanların hizmetine girerse, o zaman bireylerle onların içinde bulundukları ortam arasında uyumlu bir bireşim sağlayacak, yeniden insanlaşacak ve insancıl bir evren yaratacaktır. «İnsana saygı yaratılabilirse insanların yüreklerinde» diye yazıyordu Saint-Exupery, «o zaman insanlar sonunda bu saygıyı kutsayacak siyasal, toplumsal ve ekonomik örgütü kurmaya başaracaklardır.»

İNSANCIL SOSYALİZMİN BU ÇÖZÜMLEMEDEN ÇIKARACAĞI DERS NEDİR?

Herşeyden önce, gerçekten insancıl olan bir sosyalizm yenilemelerini (reformlarını) yalnızca ekonomik örgütü içinde bırakamaz. Teknolojinin kullanılışını da dikkate almak zorundadır. Aslında, ekonomik düzenlerin hepsinde makinalar ve teknoloji insanları yabancılaşma yoluna doğru çekme eğilimindedir (en-üst-üretime ulaşma, miti, bireyin işiyle olan ilişkileri, yapay gereksinmelerin yaratılması, vb.). İnsancıl sosyalizm, teknolojinin kullanılışndaki bu yabancılaş-

tırıcı özelliği yoketmeğe çalışacak, ama bundan da daha önemlisi, uygun bir ahlaksal kurallar bütünü ve ruh çözümlemesi yoluyla, insanı yabancılaşmaktan bütünüyle kurtarmağa çalışacaktır.

Aynı biçimde, insancıl sosyalizm, insanlığın geleceği kararlaştırılırken tarihe güvenemez. *Herşeyi tarihin akışına bırakmak,* yolları, bireysel olsun, toplumsal olsun, tutkunun güçlerine açık bırakmak demektir —yeni gerginlikler ve düşmanlıklar yaratmak, bireyin teknolojinin tutsağı olduğunu kabul etmek, anlaşılmaz bir diyalektik ve milyonlarca yaşamın kurban edilmesiyle kavga ve baskının, sonunda özgür ve yaratıcı bireyler ve sağlıklı bir toplum doğuracağına inanmak olur.

Ama açıkça söylemek gerek: *makineler ve teknolojinin yapısında doğal bir insanı-tutsak-etme eğilimi vardır ve bunlar en insanlık-dışı sermayecilik türü ölçüsünde tehlikeli düşmanları olabilirler insanların.*

Teknolojik ortam, yeni ekildiği bölgede birdenbire zararlıların saldırısına uğrayarak çiftçilerin tüm umutlarını alıp götüren yeni bir ekin türü gibidir.

İnsanın yabancılaşması böyle bir zararlı gibi (güç tutkusu, bencillik, açgözlülük, toplumda yükselme hırsı, boyun eğme) teknolojik ortamda ve tüm toplumlarda yeni bir beslenme aracı, yayılmağa çok uygun bir alan bulmuştur.

Demek ki insancıl sosyalizm yalnızca mülk düzenini değiştirmekle gerçekleşemez; gençlerin kişisel niteliklerini özgür bir biçimde geliştirmek üzere eğitilmeleri, eskimiş insan ilişkileri düzeninin değiştirilmesi de gereklidir. Bu ilişkiler kardeşçe ve verimli (küçük, sorumlu topluluklarda, çalışma gruplarında, işçilerin kendi kendilerini yönetmeleriyle) kılınırsa, teknolojinin kullanılmasından korkmak gereksizdir artık; akıl, dostluk, yönetecektir, teknolojiyi o zaman. Yabancılaşma yadsınacaktır, yaratıcı bir yaşam ve sevgi kültürüne gereksinme duyulacaktır. Teknoloji bütünüyle insancıl bir sosyalist düzenin mutluluk ve zenginliğine katkıda bulunacaktır o zaman.

Gelecek Sayıda :
Bertan Onaran'ın bir çevirisi

SAYI 87 / OCAK 1976

Sahibi ve sorumlu yönetmeni :

Halil İbrahim Bahar

Yönetim yeri :

Ankara hanı 4/44, Ankara caddesi - İstanbul

Havale ve yazışma :

Halil İ. Bahar, Mithatpaşa caddesi 19/3, Beyazıt-İstanbul

Sayısı 10, altı aylığı 60, yıllığı 120 lira

yabancı ülkelere 180 lira

Dizgi : Met/Er matbaası, tel: 28 28 90

Baskı : Ze basımevi

Hayat Ecza Deposu
Koll. Şti.

Sirkeci, Darüssaade Caddesi, no. 7, kat 2
İstanbul
Telefon : 22 86 37 - 22 64 61

Türk dergiciliğinde
yeni bir tad :

Yeni
Edebiyat

1 Şubatta çıkıyor.

Yöneten : Doğan Hızlan

CEM YAYINEVİ SUNAR :

EUGENIO
MONTALE

Seçme Şiirler

Çeviren :

SAİT MADEN

15 lira

ENİS BATUR

NİL

ŞİİRSEL METİNLER

çıktı

yapıt yayınları 2

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

aksu laboratuarı

* Zepam
* Avigen (Kapsül)
* Fervigen (Sirop)
Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel.: 27 18 27

yuvanızda detan güveni

Novositli Detan, sinek ve sivrisinek gibi uçan haşereleri hemen öldürür; yürüyen haşerelere de kesin etkilidir.
Novositli Detan, yaşadığınız her yerde huzurunuzu bozan bütün haşerelere karşı güvenle kullanacağınız tek insektisittir.

novosit'li detan
AEROSOL INSEKTISIT

eczacıbaşı ilâç sanayi ve ticaret a.ş.

Bugün yapacağınız tasarrufların
yarın mutlaka meyvesini alırsınız.
Hem de bol bol...

TÜRKİYE
İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir

EN GÜZEL
BULUŞMA YERİ

ASYA
PASTANESİ

ÜSKÜDAR
VAPUR İSKELESİ